

Bir Sefaret Hikâyesi (1665–1666): Kara Mehmed Paşa, Viyana Günleri, Elçilik Heyeti ve Sefaretnamesi

Özgür Kolçak*

An Ottoman Envoy at Work (1665-1666): Kara Mehmed Pasha, His Stay in Vienna, Entourage, and Ambassadorial Report

Abstract ■ The Treaty of Vasvár (10 August 1664) ended the war between the Ottoman and Habsburg courts that had been keeping them busy for the last two years. The last article of the treaty called for an exchange of envoys with the rank of ambassador. In 1665, Kara Mehmed Pasha was dispatched by the Ottoman sultan Mehmed IV to Vienna where he carried out his diplomatic mission. This paper aims to examine a series of topics related to the Ottoman ambassador's legation to the Hofburg with an emphasis on both Austrian and Ottoman archival sources: his being elected as ambassador, his travel to Vienna, the members of the Ottoman diplomatic delegation, the protocol applied to him in his diplomatic encounters in Vienna, etc. The article begins with a review of the scholarly works that have been produced on Kara Mehmed's embassy thus far and continues with a reconstruction of the history of the embassy based upon a wide range of primary sources. It also offers two specific contributions to the literature: a listing of the members of the Ottoman delegation that arrived in Vienna in 1665 and a textual analysis of the ambassadorial report of Kara Mehmed Pasha.

Keywords: Ottoman, Habsburg, Diplomacy, Kara Mehmed, Ambassadorial Report, Diplomatic Protocol, Embassy.

Giriş

Osmanlılar ve Avusturya Habsburgları 1663 ve 1664 senelerini harp ederek geçirdiler. 1663 sonbaharında Orta Avrupa'nın müstahkem kalelerinden Uyvar

* İstanbul Üniversitesi. Yazının son halini almasında kıymetli meslektaşların yardımı oldu. Bu vesileyle makalenin iki anonim hakemiyle birlikte Ercan Akyol (Viyana Üniversitesi), Hüseyin Onur Ercan (Türk-Alman Üniversitesi) ve Güneş Işıksel'e (İstanbul Medeniyet Üniversitesi) teşekkürü borç bilirim.

Osmanlıların eline geçti; ertesi sene Ağustos başında Rába suyu kenarında St. Gotthard'da vuku bulan muharebeyi Osmanlı ordusu kaybetti. Savaşı bitiren antlaşma metni henüz orduların cepheden çekilmediği bir vakitte, 10 Ağustos 1664'te, Osmanlı ordugâhında imzalandı. Vasvar antlaşması, bu haliyle, Bâb-ı Âlî namına sadrazam Fazıl Ahmed Paşa, Hofburg adına mukim elçi Simon Reniger von Reningen'in imzasını taşıyordu. Aynı senenin Eylül ayı içinde İmparator I. Leopold ve Osmanlı sultanı IV. Mehmed'e ait tasdiknameler kâğıda dökülerek teati edildi.¹

Vasvar antlaşmasının onuncu ve son maddesi, antlaşma akdinden dört ay sonra iki büyükelçinin Osmanlı ve Habsburg saraylarını karşılıklı ziyaretini öngörüyordu. Büyükelçilerin yola çıkışı 1665 baharının sonlarını buldu. I. Leopold'ü temsilen Osmanlı sarayına yollanan kişi İskoç asıllı asilzade Walter Leslie'ydi.² Buna karşın Viyana'ya giderek IV. Mehmed adına imparatorun huzurunda Osmanlı name ve hediyelerini teslim etme görevi Kara Mehmed'e düşmüştü. İki elçi on ayın biraz üzerinde süren elçilik vazifelerini yerine getirdikten sonra yine diplomatik kaidelere uygun olarak sınırda tertip edilen bir merasimle hükümdarlarının yanına uğurlandılar.

Bu yazı, Kara Mehmed'in 1665-1666'da icra ettiği Viyana sefaretnamesi ele alıyor. İnceleme kapsamında ilim camiasının Kara Mehmed elçiliğine dair bugüne değin ortaya koymuş olduğu verilere sırtımı dönmedim. Takip eden sayfalardaki literatür

1 Georg Wagner, *Das Türkenjahr 1664. Eine europäische Bewährung*, Raimund Montecuccoli, *die Schlacht von St. Gotthard-Mogersdorf und der Friede von Eisenburg (Vasvár)* (Eisenstadt: Burgenländisches Landesarchiv, 1964), s. 430-484; Özgür Kolçak, "XVII. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diplomasi Tarihine Bir Katkı: 1664 Vasvar Antlaşması'nın Tasdik Sürecine Dair Yeni Bulgular", *Divân. Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, XXII/43 (2017), s. 25-88; Hajnalka Tóth, "The Circumstances and Documents of the Peace of Vasvár", *Archivum Ottomanicum*, 34 (2017), s. 243-256.

2 Walter Leslie'nin Bâb-ı Âlî nezdindeki elçiliği için bkz.: Özgür Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 54 (2011), s. 55-89; Philip Steiner, "Zwischen Religiösen Vorbehalten und dem Pflichtgefühl. Die habsburgische Großbotschaft unter Walter Leslie an die Hohe Pforte (1665-1666)", *Historisches Jahrbuch*, 132 (2012), s. 276-303; Philip Steiner, "Die hasburgische Großbotschaft unter Walter Leslie anhand des Reiseberichts des jesuitischen Gesandtschaftskaplans Paul Tafferner (1665/66)", *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*, hrsg. Karin Sperl, Martin Scheut, Arno Strohmeier (Eisenstadt: Burgenländisches Landesarchiv, 2016), s. 233-267; Özgür Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti: Bir Tarihsel Anlatı İnşası (1665-1666)", *Tarih Dergisi*, 79/1 (2023), s. 1-38.

değerlendirmesi ve makale boyunca yer yer görülecek ilgili atıflar bunu kanıtlamaya yetecektir. Ne var ki, yazının selameti açısından Kara Mehmed'in sefaret yolculuğu, Viyana günleri, elçiliği vesilesiyle düzenlenen merasim ve alaylar vb. tarihsel vakaların baştan anlatılması icap ediyordu. Doğrusu istenirse, Avusturya tarihçiliği bu işlerin üstesinden önemli ölçüde gelmiş görünüyor; Kara Mehmed'in en azından Osmanlı sınırını aştıktan sonraki macerasını aktaran Viyana'daki hacimli arşiv külliyatı Avusturyalı meslektaşlarımızın elini baştan beri rahatlatmıştı. Aynı tespiti, ne yazık ki, Türkiye tarihçiliği için yapabilmek mümkün değil. Kara Mehmed Paşa'nın ve 17. yüzyılın ortasında onunla birlikte Orta Avrupa'ya gidenlerin neler yaşadığını merak eden yerli araştırmacılar, ister istemez, sefaret heyetinin en renkli siması Evliya Çelebi'nin yazdıklarının ağırlığı altında kaldılar. Osmanlı veçhesinden bakılırsa, 17-18. yüzyıl vakayinamelerindeki tek tük, muhtasar değinmeler haricinde, Evliya Çelebi'nin anlattıklarının yanına konulabilecek tek tarihsel kaynak, Kara Mehmed'in elçilik hizmetini bitirdikten sonra saraya sunduğu sefaretnameydi. Kaynak yetersizliği konuya heves edenlerin elini kolunu bağlamış görünüyor; meselenin üstesinden gelebilmenin yegâne yolu, ya doğrudan Avusturya arşivlerinde çalışmak, ya da en azından Avusturyalı tarihçilerin (sayısı her halükarda fazla olmayan) ürettiklerini takip etmektir. İkisi de yapılmadı.

Burada Viyana arşivlerinde muhafaza edilen belge serileri (kaynakları aşağıda tanıtacağım) ve Osmanlı kaynaklarını bir arada kullanmak suretiyle Kara Mehmed'in Viyana sefareti yeniden yazmayı deniyorum. Bu arada konuya ilişkin Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde yer alan vesikaların anlatı kaynaklarının yanına yerleştirilmesinin zamanı gelmişti; bunu da yapmaya çalışıyorum. Kara Mehmed Paşa sefareti hakkındaki tarihsel malzeme hayli büyük bir yekûna ulaşıyor; bunlar içinden belli başlı bazı noktaları öne çıkararak analitik bir tahlile tabi tutmak makalenin amaçlarından birini teşkil ediyor. Bu bağlamda makale kapsamında şu üç soruya yanıt aranacağını bildirmek isterim. 1-) Kara Mehmed'in başını çektiği Osmanlı sefaret heyeti kimlerden oluşuyordu? 2-) Elçinin Viyana'daki ikameti süresince heyet mensupları ve maiyetindeki hizmetkârlarla ilişkisini belirleyen temel dinamik neydi? 3-) Kara Mehmed'in 1666'da sefaret hizmetini takiben IV. Mehmed'e takdim ettiği elçilik takriri anlatının inşası bakımından tarihsel vakalara ne kadar mutabıktı?

Kaynaklar ve Çalışmalar

Modern tarihçilik araştırmalarında Kara Mehmed Paşa elçiliğine değinen ilk isim Joseph von Hammer-Purgstall oldu. Ünlü şarkiyatçı, 19. yüzyılın başlarında

Osmanlı tarihine adanmış kapsamlı ansiklopedik eserinin altıncı cildinde kronolojik sırayı izlerken sözü 1664'teki St. Gotthard muharebesinden sonra Viyana'ya giden Osmanlı sefirine getirmişti. Hammer, batı tarihçiliğinde Evliya Çelebi seyahatnamesini keşfeden kişi olarak (ne yazık ki seyahatnamenin ancak bazı ciltlerini bulabilmişti) 17. yüzyılın dillere destan Osmanlı gezgininin bu ziyaretteki yerine aşîkâr bir ilgi duyuyordu. Hammer, eserin niteliğine uygun biçimde Kara Mehmed sefaretnamesini birkaç sayfa içinde kısaca anlattı. Bununla birlikte 1665'te Habsburg payitahtına gelen Osmanlı elçisine tercüman tayin edilen Franz de Mesgnien-Meninski ve yine Osmanlı heyetinin iş ve ibatesinden mesul tutulan saray hazine memuru Lorenzo de Churelitz'e ait kayıtların Viyana arşivlerindeki yerlerine işaret ederek takip eden asırdaki araştırmacının mahiyetini belirledi.³ Mehmed Zeki (Pakalın), Kara Mehmed'in Viyana elçiliğini konu alan yazısını Osmanlı devletinin en çalkantılı vakitlerinden birinde, 1917'de yayımladı. Hayli kısa ve esas itibarıyla acele bir siyasi tarih değerlendirmesinden ibaret olan yazı, Kara Mehmed'in Raşid Tarihi'nde yer alan sefaretnamesinin büyük oranda sadeleştirilerek okuyucuya sunulmasından başka bir şey değildi.⁴

Bu arada Evliya Çelebi'nin Viyana gözlemleri Macar şarkiyatçı Imre Karácson tarafından 1908'de Macarcaya çevrildi.⁵ Karácson tercümesi gözlerden ırak kalmaya mahkûmdur; Macarca okuyup anlayan Osmanlı tarihçilerinin sayısı fazla değildi. Dahası, tercümede hatalar dikkati çekiyordu. Richard F. Kreutel'in doktora çalışması bu eksikliği önemli ölçüde giderdi. Evliya Çelebi'nin Viyana günleri Almancaya tercüme edilmiş; anlatı notlandırılarak eleştirel bir metin analizine tabi tutulmuştu.⁶ Kreutel, 20. yüzyılın ortasında bulgularını uzunca bir makale halinde paylaştı. Evliya Çelebi'nin yazdıklarından Kara Mehmed Paşa'nın elçiliğine dair tarihsel olay ve olgular bulup çıkarma telaşındaydı.⁷

3 Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches*, VI (Pest: C. A. Hartleben's Verlage, 1830), s. 149-150, 167-172.

4 "Beç'de Osmanlı Sefiri", *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, XVI/46 (1336/1917), s. 325-329.

5 *Evliya Çelebi török világutazó magyarországi utazásai 1664-1666* (Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia, 1908).

6 "Evljā Čelebi's Bericht über die Botschaftreise des Qara Mehmed Pascha nach Wien (1665)" (doktora tezi), Universität Wien, 1948.

7 Richard F. Kreutel, "Ewljā Čelebi's Bericht über die türkische Großbotschaft des Jahres 1665 in Wien. Ein Vergleich mit zeitgenössischen türkischen und österreichischen Quellen", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 51 (1948/52), s. 188-242. Kreutel, Evliya Çelebi'nin 1665 seyahatini sonradan kitap haline getirerek neşretti: *Im Reiche des Goldenen*

Seyahatnamenin modern Türkçe edisyonlarının boy göstermesi Kara Mehmed Paşa elçiliği hakkında Türkiye’de bilinenleri de benzer şekilde etkiledi. Araştırmacılar çalışmalarında Evliya Çelebi’nin anlattıklarından haddinden fazla yararlandılar; incelemelerini seyahatnamede geçenlerle sınırlı tuttular. Bu, bazı hallerde, öylesine bir raddeye vardı ki, kaleme alınan yazılar Kara Mehmed Paşa sefaretin-den ziyade Evliya Çelebi’nin Viyana serüveni hüviyetini aldı. Seyahatname metnine yönelik iyimser güven, Evliya Çelebi’nin söylediklerinin olgusal düzlemde aynen kabul edilmesi cabasıydı.⁸ Bu halin bazı istisnaları vardı elbette. Fatma M. Göçek, kısa ama analitik bir denemede Kara Mehmed Paşa elçiliğinin niteliğini belirlemeye çalıştı. Göçek, eserinde Kara Mehmed’in Viyana elçiliğini Yirmisekiz Mehmed Çelebi’nin Paris (1720-21) ve Mehmed Said Efendi’nin Stockholm (1732-33) sefareleriyle karşılaştırdı. Ona göre, Kara Mehmed’in seyfiye sınıfından çıkma bir asker-diplomat olması 1665-66’da yaşanan diplomatik görüşmelere kıvamını veren unsurlardan biriydi.⁹ Berkin Aktan’ın yakın tarihli çalışması, kapsamı, nispi kaynak çeşitliliği ve mehter müziği gibi kültürel öğeleri araştırmaya katma çabası bakımından mevcut yerli literatürde ayrıcalıklı bir yer tutuyor. Aktan, kronolojik bütünlüğe ihtimam ettiği makalesinde Osmanlı kaynaklarını mümkün olduğunca geniş ve çeşitli şekilde kullanmaya gayret ediyor.¹⁰

Yine de, konuya ilişkin en yetkin çalışmaların Avusturya’dan çıktığını ifade etmek gerekir. Karl Teply’nin Evliya Çelebi’nin Viyana’daki varlığını ele aldığı 1975 tarihli makalesi (seyahatnamedeki Viyana tasvirinin Osmanlı gezgininin sağdan soldan duyduklarını muhayyilesinde yoğurmasından ibaret olduğuna inananlar vardı) 1665-66 Osmanlı elçiliği çalışmalarına taze bir soluk kattı. Teply, 1665’te kente gelen Osmanlı heyetinin kaydedildiği bir listede “Ewlia efendy” ismini tespit etmişti.¹¹

Apfels. *Des türkischen Weltenbummlers Evliyâ Çelebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665* (Graz-Wien-Köln: Verlag Styria, 1957).

8 Örnek olarak şu iki çalışmaya bakılabilir. Mustafa Can, “Elçi Kara Mehmed Paşa Örneği Üzerinden Osmanlı Diploması Teşrifatına Dair Bir Analiz”, *“Tarihin İzinde Bir Ömür”*. Prof. Dr. Nuri Yavuz’a Armağan, ed. Necdet Hayta, Bahattin Demirtaş, Mustafa Can (Ankara: Berikan Yayınevi, 2019), s. 241-264; A. Çağrı Başkurt, *Vallâhî canım, ben Rumeli Beylerbeyiyim! Avrupa’da İlk Muhteşem ve Mükemmel Elçilik Heyetinin Hikâyesi: Kara Mehmed Paşa ve Viyana Elçiliği* (1665) (İstanbul: Libra Kitap, 2020).

9 Fatma M. Göçek, *East Encounters West. France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century* (New York-Oxford: Oxford University Press, 1987), s. 86-94.

10 Berkin Aktan, “Kara Mehmed Paşa’nın Viyana Elçiliği (1665)”, *Türklük Bilgisi Araştırmaları-Özer Ergenç Armağanı Cilt I*, 51 (2019), s. 147-176.

11 “Evliyâ Çelebi in Wien”, *Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Ori-ents*, 52 (1975), s. 125-131.

Liste, Hofkammer (maliye dairesi) arşivinde Kara Mehmed Paşa sefaretinin malî veçhesini ilgilendiren yüzlerce varaklık bir fasikülün içinde yer alıyordu. Bundan böyle, henüz eldeki kaynakların hakkı verilememişken yeni ve hacimli bir belge derlemesini daha hesaba katmak gerekiyordu. Teply'nin çalışması, Kara Mehmed sefaretine dair yazılanların Evliya Çelebi'nin anlattıklarının ötesine geçmesi gerektiğini bir kez daha gösterdi. Görünen o ki, Evliya, Viyana'ya alayla giren Osmanlı heyetinin bir parçasıydı; ama şehirde fazla kalmamıştı. Teply'ye göre, Kara Mehmed'in talimatıyla Haziran ve Temmuz sonlarında (heyetin gelişinden en fazla bir buçuk ay sonra) Budin'e geri yollanan kitlenin içinde büyük ihtimalle Evliya Çelebi de vardı.

Kara Mehmed Paşa'nın Viyana elçiliği araştırmalarına son şeklini veren Ernst D. Petritsch oldu. Petritsch, 1999 tarihli bir makalede (Richard Perger'le birlikte yazmışlardı) Viyana'ya gelen Osmanlı elçilerinin mutat konaklama yerlerinden biri olan "Zum Goldenen Lamm"ı ele aldı.¹² Bu misafirhanede ağırlanan Osmanlı elçi ve maiyetlerine dair bilgi veren Petritsch, bu vesileyle çalışmasında *Zum Goldenen Lamm*'in ilk Osmanlı konuklarından biri olan Kara Mehmed'e sınırlı da olsa yer açmıştı. Hakikaten de, *Hofkammer* fonları içinde 1665-66 Osmanlı sefaretini için yapılan harcamaları gösteren zengin bir evrak demeti olduğu belliydi. Petritsch'in 2016'da yayımladığı makale, bu kez doğrudan doğruya Kara Mehmed elçiliğini konu alıyordu.¹³ Avusturyalı tarihçi, Viyana arşivlerinin sunduğu en geniş kaynak külliyatına dayanarak 1665-66'daki elçilik deneyimini nispeten tafsilatlı şekilde ihya etti. Petritsch'in son makalesinin sefaretin kronolojik seyrini tasvir etmede çok başarılı bir iş çıkardığını, bundan sonra konuya ilişkin yapılacak araştırmalar açısından çitayı belirlediğini ifade etmekte bir beis yoktur.

Ben de, naçizane, Avusturya Devlet Arşivi'ndeki belge serilerinden mümkün olduğunca yoğun biçimde istifade etmeye çalıştım. Bunlardan bazıları, yazının girişinde ortaya attığım sorular bakımından diğerlerine nazaran daha büyük önem taşıyordu. Örneğin, 1665-66'da Hofburg tarafından Kara Mehmed'e tahsis edilmiş

12 Richard Perger ve Ernst D. Petritsch, "Der Gasthof „Zum Goldenen Lamm“ in der Leopoldstadt und seine türkischen Gäste", *Studien zur Wiener Geschichte. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 55 (1999), s. 147-172.

13 Ernst D. Petritsch, "Die osmanische Großbotschaft und der Weltreisende Evliyâ Çelebi in Wien (1665/66)", *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*, hrsg. Karin Sperl, Martin Scheutz, Arno Strohmeyer (Eisenstadt: Burgenländisches Landesarchiv, 2016), s. 269-291.

saray tercümanı Franz de Mesgnien-Meninski'nin *Diarium*'u bunlardan biridir. Meninski, İtalyanca kaleme aldığı elçilik günlüğünde Osmanlı heyetinin Habsburg topraklarındaki sergüzeştini takip eder; Kara Mehmed'le yapılan teşrifatî pazarlıkları, Osmanlı sefaretine tatbik edilen merasim ve alayları, heyetin Viyana'da yaşadığı gündelik sorunları, elçinin maiyetini bir arada tutmak için sergilediği çabayı, velhasıl sıkça görüştüğü Osmanlılardan duyup gördüklerini yazıya döker.¹⁴ Erken modern Osmanlı-Habsburg diplomatik ilişkileri, hatta bizatihi Osmanlı diplomasi tarihine ilgi duyanlar açısından eşsiz bir kaynak.

Lorenzo de Churelitz'in *Breve Raguaglio*'su elçilik vazifesiyle gelen Osmanlı heyeti için 30 Mayıs 1665'ten 20 Mart 1666'ya değin yapılan harcamaları bir araya getirir. *Hofcammerdiener*/maliye memuru Churelitz, Osmanlı sefaret heyetinin *Spesierungs-Komissar*'ı, başka bir deyişle vekilharçtı. Hacimli notlarında diplomatik misafirlerinin gönlünü etmek için sarf edilen meblağları kaydetmeye çalışan Habsburg memurunun aklı fikri tek bir taler bile kaçırmadan hesapları denkleştirebilmektir. *Breve Raguaglio*'nun, bu haliyle, açıklamalı bir masraf kayıt defteri olduğu söylenebilir.¹⁵ Avusturya Devlet Arşivi'nin Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi (Haus, Hof-, und Staatsarchiv) bölümünde saklanan bir *Zeremonialprotokoll*/teşrifat defteri yine konumuz bakımından önemli görünüyor. Defterin ilgili sayfalarında Kara Mehmed Paşa heyetinin Viyana'ya giriş alayı ve elçinin Hofburg'a yaptığı iki ziyaretin betimlenmesine yer verilmiş.¹⁶ Devlet Arşivi'nin maliye dairesi belgeleri arasında bulunan (yukarıda bahsi geçen) fasikül, esas itibarıyla, bir kısmı yine Churelitz'in elinden çıkma malî içerikli arz, talimat, pusula ve irsaliyelerden oluşuyor.¹⁷ En nihayetinde, Hanedan, Saray ve Devlet Arşivi'nde TURCICA koleksiyonuna ait 138. karton Kara Mehmed sefaretine ilişkin müstakil yazışmalar ihtiva ediyor.¹⁸ Araştırmanın derinleştirilmesi adına bunlardan da yararlandım.

Kara Mehmed Paşa, 1666 yazında Edirne'ye dönüşünün ardından sefaret görevinde olup bitenleri kısaca anlattığı bir sefaretname kaleme aldı. IV. Mehmed'e sunulan takrir, sultanın talimatı üzerine sır kâatibi Abdurrahman Abdi Paşa

14 Österreichisches Staatsarchiv (OeStA), Haus, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA), Türkei I/139, Konv. 1, vr. 72^a-147^b. [= *Diarium*]

15 Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB), Handschriftensammlung, Cod. 8565.

16 OeStA, HHStA, Ältere Zeremonialakten (ÄZA), Zeremonialprotokoll, II. Cilt, s. 1179-1191, 1265-1270.

17 OeStA, Finanz- und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1097-1375.

18 OeStA, HHStA, Türkei I/138.

tarafından *Vekâyi'-nâme* isimli eserine derç edildi.¹⁹ Abdurrahman Abdi Paşa'ya bakılırsa, sadrazamı Fazıl Ahmed'e emir göndererek Elçi Mehmed Paşa'nın Habsburg illerindeki vazifesine dair bir rapor hazırlamasını isteyen zaten bizzat sultan olmuştu.²⁰ Kara Mehmed, tertip ettiği metni evvela sadrazama okuttu. Fazıl Ahmed Paşa'nın mühürdarı Hasan Ağa, herhalde bu sayede, sefaretname metninin biraz daha farklı ve eksiksiz bir nüshasını *Cevâhirü't-tevârih*'ine ilave etme imkânı yakalamıştı.²¹ Fındıklılı Mehmed Ağa ve Mehmed Raşid Efendi'nin verdikleri nüshalar temelde bu iki kaynaktan alınmışlardır.²²

Sefaretname metni ve Evliya Çelebi'nin yazdıkları bir kenara bırakılırsa, Osmanlı anlatı kaynakları Kara Mehmed'in Viyana elçiliği hakkında son derece ketumdur. Abdurrahman Abdi Paşa, Mühürdar Hasan Ağa ve Mustafa Zühdî Efendi'de²³ geçen kısıtlı malumat araştırmaya ancak dolaylı yollardan katkı sunabilir. Bununla birlikte, yine fazla sayıda olmasalar da, Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi'nde Ali Emiri, İbnülemin ve Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi koleksiyonuna ait belgeler, uzun süredir varlığı bilinen Avusturya vesikalarının yanına yerleştirilmeleri bakımından önemlidirler. Aynı değerlendirme, yine İstanbul'daki Osmanlı Arşivi'nde muhafaza edilen bazı Bâb-ı Defterî, Baş Muhasebe Kalemi, Kamil Kefeci ve Maliyeden Müdevver defterler için yapılabilir. Bu muhasebe-masraf defterleri, Kara Mehmed sefaretinin bilhassa Viyana'ya gidiş yolu üzerinde yaptığı harcamaların kayıtlarını ihtiva etmektedirler.

Kara Mehmed'in İkinci Baharı: Edirne Sarayına Davet ve Elçi Tayini

Kara Mehmed Ağa'nın Habsburg sarayına elçi gönderilmeden önceki hayatına dair şaşırtıcı derecede az şey biliyoruz. Tarihî kaynaklar, Kara Mehmed'in bundan önceki kariyerine dair ufak bir ayrıntıda, ağanın vaktiyle bostancılar odabaşılığı

19 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme, Osmanlı Târihi (1648–1682)*, Tahlil ve Metin Tenkidî, haz. Fahri Ç. Derin (İstanbul: Çamlıca, 2008), s. 229-236.

20 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 229.

21 Abubekir Sıddık Yücel (haz.), “Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârih'i” (doktora tezi), Erciyes Üniversitesi, 1996, s. 298-305.

22 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, “Zeyl-i Fezleke (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695)” (doktora tezi), haz. Nazire Karaçay Türkal, Marmara Üniversitesi, 2012, s. 427-432; Raşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I (1071-1114/1660-1703), haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer (İstanbul: Klasik, 2013), s. 77-79.

23 Mustafa Zühdî, “Ravzatü'l-Gazâ (Târih-i Uyvar) (1663-1665) Tahlil ve Metin” (doktora tezi), haz. Merve Yılmaz, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012.

yaptığı hususunda birleşiyor. Mustafa Zühdi, onun hassa bostanlarında yetişmiş olduğunu kaydediyor;²⁴ Abdurrahman Abdi Çelebi ve onun izinden giden Fındıklılı Mehmed Ağa ve Râşid Mehmed Efendi saraydan çıkmadan evvel burada odabaşılığı kadar yükseldiğini teyit ediyorlar.²⁵ Keza Habsburg saray tercümanı Meninski, 1665 yazında karşılaştığı Kara Mehmed'in bir zamanlar saraya bağlı bostancılar teşkilatında odabaşı olarak hizmet ettiğini *Diarium*'una kaydetmiş.²⁶ Hepsini tasdik eden çağdaşların dilinden, kesin ama son derece kısıtlı bir bilgi kırıntısı.

Ne var ki, Köprülü hanesinden birileri, 1664 sonu itibarıyla belki tekaüt hayatına çekilmiş, ya da mazul bekleyen Mehmed Ağa'yı iyi tanıyor olmalıydı. Anlaşılan o ki, İmparator I. Leopold nezdinde Osmanlı saltanatını temsil edecek elçinin kim olması gerektiğine dair Köprülülerin bir fikri vardı. 6 Cemaziyelahir 1075/25 Aralık 1664'te IV. Mehmed'in huzuruna çıkarak "sabıka bostancılar odabaşılığından çıkma Kara Mehmed Ağa"yı öneren O sırada Edirne'de rikab kaymakamlığı yapan (Köprülü) Merzifonlu Kara Mustafa'ydı.²⁷ Kara Mehmed isminin veziriazam Fazıl Ahmed Paşa'yla Kara Mustafa arasındaki muhaberat sonucunda tezahür ettiğini düşünmek akla aykırı olmaz. Hatta Mehmed Râşid, elçi tayininde Fazıl Ahmed'in oynadığı rolü çok daha keskin ifadelerle belirtip Kara Mehmed'in doğrudan sadrazam tarafından atandığını yazıyor.²⁸ Fındıklılı Mehmed, nihai kararın devlet ricalinin ittifakıyla alındığını söylese de, Fazıl Ahmed'in Edirne'ye yolladığı telhisin elçi seçimindeki etkisinin altını çizmeyi ihmal etmiyor. Sadrazam Belgrad'dan yolladığı telhiste, Habsburg diyarına gidecek sefirin devlet işlerinden iyi anlayan ve Rumeli beylerbeyiliği payesiyle donatılmış bir kişi olması gerektiğini belirtiyordu.²⁹

Öyle de yapıldı. Merzifonlu Kara Mustafa, ilk ziyaretten birkaç gün sonra, 11 Cemaziyelahir 1075/30 Aralık 1664'te padişahın huzuruna çıkarak elçi adına Rumeli beylerbeyiliği payesi ve atıyye istirham etti.³⁰ Beylerbeyilik payesi Kara

24 Mustafa Zühdi, *Ravzatü'l-Gazâ*, s. 42.

25 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 173; Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, "Zeyl-i Fezleke", s. 400; Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I, s. 61.

26 *Diarium*, vr. 73^a.

27 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 173.

28 "... taraf-ı Âsafânelerinden sâbıkâ bostâncılar odabaşısı olan Kara Mehmed Ağa'ya dahi büyük elçilik maslahatı ta'yîn ü tahsis olunmağla ..." (Râşid Mehmed Efendi, *Târih-i Râşid*, I, s. 61).

29 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, "Zeyl-i Fezleke", s. 400.

30 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 174.

Mehmed'in elçilik vazifesini yürüttüğü günler boyunca onu diplomatik muhatapları karşısında yüceltmeyi amaçlıyordu. Edirne'ye dönüşüyle beraber paşa unvanını kullanmayı bırakacaktı.³¹ Rikab kaymakamının Viyana'ya yollanacak elçilikle alakalı Edirne sarayında yaptığı bu iki görüşmede de Kara Mehmed ortalıklarda yoktu. Büyük ihtimalle, tam da bu vakitte, IV. Mehmed'in Kara Mustafa'nın tavassutuyla şahsına Rumeli beylerbeyiliği payesi ve 800.000 akçe tahsisat verileceğini duyurduğu gün İstanbul'dan Edirne'ye yola çıkıyordu.³² İki gün sonra, 13 Cemâziyelahir 1075/1 Ocak 1665'te Merzifonlu Mustafa Paşa saraya davet edildiğinde bu kez yanında Kara Mehmed'i getirmesi istendi. Kara Mehmed'e padişah huzurunda hilat giydirilmesi resmî elçilik görevinin başlangıcına işaret ediyordu.³³

Kara Mehmed bostancılar ocağından ne zaman çıkmış, bu bilinmeyen tarihten elçiliğe getirildiği 1665 başına değin hangi hizmetleri üstlenmişti? Sultanin hilatini kuşanmak için Edirne'ye gelmeden önce İstanbul'da ne yapıyordu? Bir şey söylemek zor. Kara Mehmed'in elçiliğe tayin edildiğini İstanbul'da öğrenmesi, taşra hizmetinden uzak, Topkapı'daki sarayla ilişkili bir yaşam sürdüğünün karinelerinden biri olabilir. Meninski, günlüğünün Kara Mehmed'i tanıttığı birkaç satırında elçinin Temeşvar paşalığı yaptığını söylüyor;³⁴ ama bu bilgiyi başka kaynaklarla doğrulamak şu haliyle mümkün değil. Osmanlı elçisinden bahseden kaynakların tamamı, Rumeli beylerbeyiliği payesi bahşedilene değin Kara Mehmed'i "ağa" olarak nitelendiriyor. Bununla birlikte Fındıklılı Mehmed Ağa ve Paul Rycout'ya göre, Mehmed Ağa, aynı zamanda müteferrika zümresine mensuptu.³⁵ Dergâh-ı âlî müteferrikalığı, Kara Mehmed'i daha yakından tanımamıza yarar sağlamayacak denli muğlak bir hizmet-kadro çeşidine tekabül ediyor. Yine de, bu sayede, Mehmed Ağa'yı en azından belli bir servet edinebilecek derecede (herhalde İstanbul'daki)

31 Bkz.: not. 112. P. Steiner, Bâb-ı Âlî'ye yollanan imparatorluk elçisi Walter Leslie'ye 6 Mart 1665'te Altın Post (*Goldenfließ*) ihsan edilmesinin de aynı maksada yönelik olduğunu belirtir ("Die hasbsburgische Großbotschaft unter Walter Leslie", s. 245).

32 Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA), Mühimme Defteri (MD) 95, 48/289, evâsıt-ı Cemâziyelahir 1075/30 Aralık 1664-8 Ocak 1665. Defterdeki hüküm tarihine göre, Kara Mehmed, muhtemel en erken tarihte, 30 Aralık'ta yola koyulmuş olmalıdır.

33 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 174-175.

34 *Diarium*, vr. 73^a.

35 Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa, "Zeyl-i Fezleke", s. 400; Paul Rycout, *The History of the Turkish Empire, from the Year 1623, to the Year 1677. Containing the Reigns of the Last Three Emperors, viz. Sultan Morat, or Amurat IV. Sultan Ibrahim and Sultan Mahomet IV, his Son, The Thirteenth Emperor, now Reigning* (London: Printed by J.D. for Tho. Baffet, R. Clavell, J. Robinson, and A. Churchill, MDCLXXXVII), s. 162.

saray muhitlerine girip çıkan birisi olarak tahayyül etmek olanaklı hale geliyor. Esasında Rycaut'nun söylediği de aşağı yukarı böyle bir şeydi. Mehmed Ağa'nın elçi tayin edilmezden evvel de hatırı sayılır zenginliğe sahip birisi olduğunu yazıyordu.³⁶ İstanbul'daki Hollanda elçisi Levinus Warner, Kara Mehmed'in hatırı sayılır bir servete malik olduğunu duyanlardan biriydi. Warner'e sorulursa, Mehmed Ağa'ya yanaşarak bizzat kendisinden elçiliği kabul etmesi talep edilmişti; 1663 ve 1664'teki çarpışmaların ardından Avusturya ve Macaristan topraklarında esir tutulan seçkin bazı Osmanlıların kurtarılabilmesi için onun parasına ihtiyaç duyulacaktı.³⁷

O halde, Kara Mehmed, bostancılar ocağında odabaşılığa kadar yükseldikten sonra saraydan çıkmış; arada başka bir şey yapmış mıdır bilinmez, müteferrika zümresine girerek İstanbul'a yerleşmişti. Bu arada yaş almış; herhalde geçen seneler içinde de Osmanlı saltanatı adına yerine getireceği yeni vazifesiyle mütenasip bir refaha ulaşmıştı. Fransız gezgin ve tacir Laurent d'Arvieux, Kara Mehmed'i yıllar sonra, 1681 Kasım'ında, Halep'te gördüğünde paşanın altmışına merdiven dayamış olduğunu düşünmüştü.³⁸ Bu hesaba göre, Viyana'ya gittiğinde kırk-kırk beş yaş arasında olmalıydı. Habsburg mukim elçisi Reniger daha çok olduğuna inanıyordu. Reniger, 1665 Nisan'ında Kara Mehmed'le Belgrad'da karşılaştı. Konaştığı kişinin altmış yaş civarında olduğu kanaatindeydi.³⁹

Kara Mehmed'in Elçilik Yolculuğu: Belgrad ve Budin

Kara Mehmed, 1665'in Ocak'ını ve Şubat ayının bir kısmını Edirne'de sefaret hazırlıklarıyla geçirdi. Bu esnada en önemli ihtiyaçlardan biri, elçilik heyetinin ne kadar süreceği belli olmayan bir yolculuk ve ziyaret için malî açıdan dayanıklı hale getirilmesiydi. IV. Mehmed, 1664 sonunda rikab kaymakamı Mustafa Paşa'ya verdiği sözü 30 Ocak 1665'te karaladığı hatt-ı hümayunla tuttu. Sultan, hazine ket-hüdasına yazdığı hatta elçi için on altı kese akçe çıkarıp defterdar Yusuf Efendi'ye teslim etmesini istiyordu.⁴⁰ Ne var ki, bu, yalnızca iç hazineden çıkarılan meblağdı. Bundan yaklaşık iki hafta evvel elçinin yanından Antalya gümrüğüne giden

36 "... a man of considerable Richess ..." (Rycaut, *The History of the Turkish Empire*, s. 162).

37 Levinus Warneri, *De Rebus Turcicis Epistolae Ineditae*, ed. G. N. du Rieu (Lugduni Batavorum: E. J. Brill, 1883), s. 114-115, mektup no. XCVII, 23 Ocak 1665, Pera, Kostantiniyye.

38 *Mémoires du Chevalier D'Arvieux. Envoye extraordinaire du Roy à la Porte, Consul d'Alep, d'Alger, de Tripoli, & autres Echelles du Levant*, VI (Paris: 1735), s. 225.

39 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 105^a-112^b, S. Reniger'in raporu, 12 Nisan 1665, Belgrad (atf için bkz.: vr. 108^a).

40 Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA) d. 2352/50, 13 Receb 1075/30 Ocak 1665.

Hasan Efendi, iskele mukataasının gelirlerinden efendisi namına 500.000 akçelik bir tahsisat almayı başarmıştı.⁴¹ Aşağı yukarı aynı tarihlerde elçinin diplomatik resmigeçitlerde bineceği at(lar)ın koşum takımları imal ediliyordu. Bu maksatla saray ustaları, Kara Mehmed'e teslim edilmek üzere hepsi murassa bir eyer, bir üzengi, iki enselik ve gümüşten birer eyer ve üzengi yaptılar. Aynı maksatla bir murassa eyer ve iki zincir tamir edilirken iki abayı rahat takımı dışarıdan satın alındı.⁴²

Osmanlı elçisinin Edirne'yi ne zaman terk ettiği (şimdilik) bilinmiyor; ama Belgrad'a 2 Mart 1665'te varmıştı.⁴³ Ertesi gün Kara Mehmed Paşa ve maiyeti-ne hilat giydirildi. Hilat alanların sayısına bakılırsa, bu esnada Kara Mehmed'in yanında (hilate layık görülme-yen hizmetçi takımı istisna tutulursa) dokuz kişi vardı.⁴⁴ Bu yakın maiyetin, paşanın kethüdası ve kapısının iç ağalarından ibaret olduğunu düşünmek yerinde olur. Elçi Paşa, en nihayetinde büyük bir gövde gösterisiyle Viyana'ya girecek kalabalık heyeti Belgrad ve Budin'de toplayıp bir araya getirecekti. Belgrad, 1665 baharında bu açıdan son derece mümbit bir yerdi; Fazıl Ahmed, Habsburglarla geçen sene sonlanan savaşın ardından geri dönmeyerek burada kışlamıştı. Dolayısıyla Kara Mehmed'in şehre girdiği gün Belgrad'da kalabalık bir idarî ve malî bürokrasiyi işler vaziyette buldu. Devlet ricali, beylerbeyiler, ocak ağaları, defterdar, ruznamçeci, reisülküttap ve daha nice üst düzey bürokrat, emir erleri ve meslekî maiyetleriyle kentte bulunuyordu. Evliya Çelebi de buradaydı; elçiyle Belgrad'da tanışmıştı.⁴⁵

Mustafa Zühdi'ye göre, Kara Mehmed Belgrad'da kırk gün kaldı.⁴⁶ Fazıl Ahmed Paşa, ordu hazinesinden yaptığı harcamalarla Kara Mehmed sefaretinin

41 BOA, İbnülemin, Hariciye 1/49, 1 Receb 1075/18 Ocak 1665.

42 TSMA d. 2352/942, Cemâziyelahir 1074/Aralık 1664-Ocak 1665.

43 OeStA, HHStA, Türki I/138, Konv. 1, vr. 65^a-68^a, S. Reniger'in raporu, 3 Mart 1665, Belgrad (vr. 65^a). Mustafa Zühdi, Kara Mehmed'in Belgrad'a geliş tarihini 15 Şaban 1075/3 Mart 1665 olarak verse de, bu günün, Pazartesi'ne denk düştüğünü yazıyor ki, modern takvim hesaplamalarına göre Pazartesi 2 Mart 1665 tarihine tekabül ediyor. O halde, Kara Mehmed'in Belgrad'a 2 Mart Pazartesi gün batımına doğru ulaştığını varsayabiliriz.

44 BOA, Bâb-ı Defterî, Baş Muhasebe Kalemi (D. BŞM.) 209, s. 49: Be-cihet-i in'âm-ı hil'athâ-yı mütenevvî'a berây-ı elçi-yi Kara Mehmed Ağa ve merdân-ı mezbûr el-vâkı' fi 15 Şaban 1075/3 Mart 1665; BOA, Kamil Kepeci (KK.) 1960, s. 111: İn'âm be-elçi-yi Kara Mehmed Ağa der-vakt-i reften-i kral-ı Üngürüs, 15 Şaban 1075/3 Mart 1665.

45 Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2003), s. 53-54.

46 Mustafa Zühdi, *Ravzatü'l-Gazâ*, s. 43.

ihtiyaçlarını gidermeye devam etti. Kara Mehmed'in alaylarda kullanacağı sancağın atlas kumaşı, elçi henüz Belgrad'a gelmeden satın alınmış vaziyetteydi.⁴⁷ Fazıl Ahmed, elçinin sınırın ötesinde hizmetine başvuracağı mehter takımını bir araya getirdi. 1665 Mart'ın son günü, Kara Mehmed ve mehter bölüğü için hazineden 300.000 akçenin üzerinde harcırah çıkarıldı. Aynı tarihte elçinin zahire ihtiyacı için 50.000 kûsur akçe tahsis edildi.⁴⁸ Osmanlı elçisi, Nisan ortasına doğru Belgrad'dan ayrılarak Budin yolunu tuttu. Yola koyulmadan önce elçiye son olarak yine diplomatik merasimlerde kullanmak üzere gümüş bir alemle beraber bir bayrak verildi. Bu iki kıymetli nesne, Kara Mehmed'e ruznamçe-i evvel Mustafa Efendi'nin mühürlü temessüküyle teslim edilmişti; paşanın alem ve bayrağı aynen geri getirmesi bekleniyordu. Elçi Paşa, alem ve bayrağı yanında tuttuğu müddetçe hazineye 10.620 akçelik bir rehin parası bırakmıştı; sefaret hizmetini başarıyla tamamlayıp döndüğünde, 1666 Mayıs'ında, adamlarından Ali Bey aracılığıyla parayı geri aldı.⁴⁹

Osmanlı heyeti, Budin'e doğru ilerlemeye başladığında eskisine nazaran daha kalabalık bir hal almıştı. Edirne'den beri Kara Mehmed'e hizmet eden arabalar Belgrad'dan çıkılmadan değiştirildi. Bu kez yetmiş yeni arabaya ihtiyaç duyuluyordu. Arabaların ikişer bin akçe peşin parayla kiralananak Estergon'a kadar yapılacak seyahatte kullanılması teklif edildi.⁵⁰ İşler planlandığı gibi gitmişti. Siyavuş Ağa ve Kenan Bey, Sirem sancağına bağlı kazalardan öngörülen fiyata kiraladıkları arabaları Belgrad'a getirdiler.⁵¹ Belgrad'da Kara Mehmed'e tahsis edilen mehter bölüğü, Edirne'den bu yana Hofburg'da takdim edilmek üzere taşınan hediyelerle birleştğinde heyetin yükünün epeyce artmış olduğu tahmin edilebilir. Mitrofça üzerinden harekete geçen Kara Mehmed ve sefareti, Vulkovar, Ösek, Mohaç üzerinden ilerleyerek Budin'e gitti. Yol boyunca elçinin ihtiyaç duyduğu yiyecek ve yakıt maddeleri menzillerde bir araya getirilmişti. Osmanlı maliyesinin bu vesileyle tuttuğu kayıtlara göz atılırsa, elçiye uğradığı menzillerde ekmek ve koyunun yanı sıra atlar için arpa ve otluk ve nihayet odun verildiği dikkati çekiyor.⁵² Menzillerde

47 BOA, KK. 1960, s. 110.

48 BOA, D. BŞM. 223, s. 37, 14 Ramazan 1075/31 Mart 1665.

49 BOA, İbnülemin, Hariciye 2/153.

50 BOA, Yabancı Arşivler (YB.), 04, 2/49, 23 Şaban 1075/11 Mart 1665.

51 BOA, Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.) 4625, s. 16: Mitrofça (18), İrig (7), Gırgırofça (4), Varadin (10), Nemçe (19), Morovit (4) ve İlok (8); KK. 1960, s. 107, 5 Ramazan 1075/22 Mart 1665.

52 BOA, MAD. 4625, s. 19, 26 Şaban 1075/14 Mart 1665 ve 16-17. sayfalar arasındaki pusula.

geçerli narh fiyatları üzerinden elçi için hazır tutulan maddelerin haricinde, başka vesilelerle elçinin eline bal ve sadeyağ geçtiği de görülmektedir.⁵³

Kara Mehmed, Belgrad'da maiyetine eklenen kişilerle Budin'e yaklaşırken Budin valisi Gürcü Mehmed Paşa elçi değişiminin vakitlice yapılabilmesi için Viyana'daki meslektaşları üzerinde baskı kurmaya çalışıyordu. Doğrusu istenirse, I. Leopold'ün elçisi W. Leslie'nin henüz yola çıkmamış olması Osmanlı yetkililerini kaygılandırıyordu. Budin beylerbeyi, Nisan ayında gönderdiği mektupla Leslie sefaretinin neden bu denli oyalandığını anlamaya çalışmıştı. Mektubu Viyana'ya götüren tercüman Mustafa Çavuş'tu (herhalde Budin divanı çavuşlarından).⁵⁴ Meninski, 7 Mayıs'ta Ösekli Mustafa isimli bir tercümanın (aynı kişi olmalı) Viyana'ya gelerek Hofkriegsrat-Präsident (Saray Harp Şurası Reisi) Annibale Gonzaga ile görüşüğünü yazıyor. Mustafa Çavuş/tercüman, ya Almanca ya da İtalyanca biliyor olmalıydı; ikili arasındaki görüşmenin konusu Kara Mehmed'in Avusturyalı yetkililer tarafından hangi surette istikbal ve kabul edileceği idi.⁵⁵

Kara Mehmed ve Osmanlı heyeti 19 Mayıs'ta Budin'e geldi. 16 Mayıs'ta yola çıkan Meninski, Hofburg'dan aldığı talimatlarla ertesi gün, 20 Mayıs'ta şehre ulaştı. İki gün sonra, 22 Mayıs'ta, Meninski ve Budin valisi Gürcü Mehmed baş başa görüşerek elçi teatisinin hangi gün tahakkuk edeceğine karar verdiler. İki elçi, sınır boyunca mutat noktasında 30 Mayıs'ta yetkililer aracılığıyla mübadele edilecekler; sınırın aşılmasının ardından sorumluluk yerel yetkililere devredilecekti.⁵⁶ Belirsizlik büyük ölçüde giderilmiş görünüyordu. Budin'den yollanan mektuplar, 26 Mayıs'ta Belgrad'dakilerin eline geçti; Gürcü Mehmed'in mektubu Fazıl Ahmed'e, Meninski'nin mektubu Habsburg mukim elçisi Reniger'e. İkisinde de, elçi teatisinin 30 Mayıs'ta gerçekleştirileceği müjdesi veriliyordu. Fazıl Ahmed Paşa, bu esnada Habsburg elçisini sınırda istikbal etmek üzere İstolni Belgrad beyi Hacı Mustafa Paşa'yı tayin etti.⁵⁷

O halde, Kara Mehmed Paşa'nın şchirde geçirebileceği fazla zamanı yoktu. Şchirde altı gün kalabildi. Bu arada Budin beylerbeyi Gürcü Mehmed Paşa'yla

53 BOA, D. BŞM. 223, s. 38-39.

54 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 139^{a-b}, Gürcü Mehmed'in mektubunun İtalyanca tercümesi, evâil-i Şevval 1075/17-26 Nisan 1665, Budin.

55 *Diarium*, vr. 74^{a-b}.

56 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 141^a, Meninski'nin mektubu, 22 Mayıs 1665, Budin.

57 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 147^{a-b}, Reniger'in raporu, 27 Mayıs 1665, Belgrad.

görüştüğü yeni talimatlar aldı. Kara Mehmed'in Viyana'da uğraştığı meselelere bakılırsa, paşa, Viyana'ya doğru ilerleyen Osmanlı elçisinin eline bir liste tutuşturmuş; isimleri yazılı Osmanlı esirlerinin dârülharpte tespit edilerek sağ salım geri gönderilmelerini istemişti. Kara Mehmed, 25 Mayıs'ta Komárom'a doğru hareket etti. Ne var ki, Budin'de kaldığı sayılı günler içinde riyaset ettiği sefaret heyeti iyiden iyiye büyümüş, kalabalıklaşmıştı. Diplomatik temsiller bir gerekçeyle hududun öte yakasına geçmek isteyenler için muazzam fırsatlar sunuyordu. Elçiliğin sunduğu himayeyle sınır ötesinde gümrüksüz mal alıp satmak isteyenler, maceraperest asilzade veya beyler, sınır boyunun kârlı meşgalelerinden biri olan esir değişimiyle ilgilenenler, "küffar" diyarına gitmek isteyen Hakk yolcuları, hepsi bir yolunu bulup heyete katılma derdindeydi. Bu yüzden Budin valisiyle Meninski yaptıkları müzakerede elçilik heyetlerinin iki yüz kişiyi aşmaması gerektiği hususunda hemfikir olmuşlardı.⁵⁸ Bu sayının hayli iyimser bir değerlendirme olduğu fazla geçmeden anlaşıldı. 30 Mayıs'ta, sınır hattında Komárom'a yakın Sun köyü (Szöny, Sennack) civarında Habsburg elçisi W. Leslie'yle diplomatik teamüllere uygun icra edilen bir merasimle mübadele edildiğinde Kara Mehmed'in yanında neredeyse üç yüz kişi vardı (Leslie de iki yüz elli adamla gelmişti).⁵⁹

Osmanlı Sefaret Heyeti: Bir Elçilik Heyeti Kimlerden Oluşur?

Kara Mehmed Paşa, Viyana'ya geldiğinde yanında tamı tamına 298 kişi ve 269 at vardı. Teply'nin Viyana'da Hofkammer arşivinde tespit ettiği 12 Nisan 1665 tarihli liste, Osmanlı heyetindeki herkesin ismini ihtiva etmese de, bunların kesin sayısını kimi zaman kimliklerine, kimi zaman heyet içinde üstlendikleri görevlerine göre veriyor.⁶⁰ Bununla birlikte yine aynı belge öbeğinde yer alan başka bir listeye nazaran Viyana'daki Osmanlılar 13 Şubat 1666'ya gelindiğinde 221 kişiye düşmüşlerdi.⁶¹ Lorenzo de Churelitz'in Avusturya Milli Kütüphanesi'nde

58 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 141^a, Meninski'nin mektubu, 22 Mayıs 1665, Budin.

59 Elçi değişimi merasimi için bkz.: Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti", s. 6-9. Gürcü Mehmed Paşa, 19 Zilkade 1075/3 Haziran 1665 tarihli mektubuyla Belgrad'da bekleyen S. Reniger'e teati merasiminin sorunsuz gerçekleştiği haberini yolladı. OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 150^a-151^b, Budin.

60 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1191^a-1192^a; Teply, "Evliyâ Çelebi in Wien", s. 126-127.

61 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1302^a-1304^b; Teply, "Evliyâ Çelebi in Wien", s. 127.

muhafaza edilen elçilik notları⁶² ve Meninski'nin *Diarium* içinde verdiği listeler,⁶³ bu sonuncu listeden üretilmiş olmalıdır.

O halde, Teply'nin de ifade ettiği üzere, Osmanlı elçilik heyeti Viyana'da kaldığı süre boyunca mensuplarından bazılarını Kara Mehmed'in dönüşünden önce geri göndermişti. Bunun en temel sebebi, Osmanlıların planlanandan çok daha kalabalık olarak gelmiş olmalarıydı. 22 Haziran'da, Kara Mehmed'in Viyana'ya yerleşmesinin üzerinden fazla geçmeden Osmanlı elçisine heyetinden bazılarını yol vermesi gerektiği anlatılmıştı. Kaldı ki, elçi paşa Habsburg arazisine adım attığından beri kendisine tahsis edilen nafaka ve tayinatın azlığından şikâyet edip duruyordu. Üç gün sonra, 25 Haziran 1665'te, hakikaten de, Kara Mehmed'in yol göstermesiyle Osmanlı heyetinden otuz dört kişi yanlarına aldıkları altı at ve bir savaş esiriyle Budin'e geri dönmek üzere yola çıktılar. Bu esnada Habsburg ulaşı Domenico Hornith onlara eşlik ediyordu.⁶⁴ Meninski, bu vakitte memalik-i Osmaniyye'ye dönenlerin hediye ve çadırları taşıyan hizmetliler olduğunu belirtiyor.⁶⁵ Lorenzo de Churelitz, ertesi ay Harp Şurası'na sunduğu arzıyla heyetten on sekiz Türk'ün daha yanlarına aldıkları serbest bırakılmış esirlerle memleketlerine dönmeleri hususunda izin aldı.⁶⁶ Teply'nin iddia ettiği gibi, Evliya Çelebi, –seyahatnamesinde zaten belli bir süre sonra elçilik heyetinden ayrıldığını belirtiyor– bu kitlelerden birinin içinde Viyana'yı terk etmiş olabilir.

Ben, eldeki listelerin hepsini yan yana koyup değerlendirmek suretiyle 1665'te Viyana'ya gelen Osmanlı sefaret heyetinin mümkün olan en müttekâmil halini belirlemeye çalıştım (Ek-I). Listelerde mevcut şahıs ismi ve görev tanımlarını, tek tük de olsa, yazılı kaynak ve arşiv belgelerinde geçen isim bilgileriyle birleştirip 17. yüzyılın ortası itibarıyla bir Osmanlı diplomatik heyetinin kimlerden teşekkül ettiğini ortaya çıkarmaya gayret ettim. Şahsî kanaatime göre, 1665-66'da Viyana'da ikamet eden Osmanlı heyetini üstlendikleri görevler ve elçi Kara Mehmed'e yakınlıkları bakımından dörde bölmek mümkündür. 1-Elçinin yakın maiyeti 2-Elçinin kapısını oluşturan hizmet ehli 3-Heyetin itibarlı bey ve ağaları 4-Osmanlı serhat halkı.

62 ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8565, vr. 58^b-62^a.

63 *Diarium*, vr. 138^a-140^a.

64 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1118^a, 25 Haziran 1665; vr. 1122^{a-b}, 22 Haziran 1665; vr. 1237^a, Michael Schermm'in 12 Ağustos 1665 tarihli raporu.

65 *Diarium*, vr. 100^b.

66 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1241^{a-b}, Lorenzo de Churelitz'ten Saray Harp Şurasına.

Kara Mehmed, erken modern diplomatik temaslarda yaygın olduğu üzere, diplomatik misyonuna bir akrabasını, oğlu Mustafa Bey'i dâhil etmişti. Hüseyin Bey/Ağa, paşanın kethüdası olarak hizmet ediyordu. Kara Mehmed'le beraber Belgrad'a gelen dokuz kişiden birinin o olduğunu tahmin ediyorum. Heyetin yazışmalardan sorumlu ve aynı zamanda Osmanlı sultanı IV. Mehmed'in name-i hümayununu İmparator I. Leopold'e sunmakla görevli olan ismi divan efendisi Veli Ağa'ydı. İsmi bilinmeyen mühürdar ağanın onunla birlikte çalıştığı düşünülebilir. Heyette yer alan Abdurrahman Efendi kayıtlara kadı olarak girmişti; Abdurrahman'ın heyet içindeki işleyişte dinî ahkâmın temsilcisi olduğunu kabul etmek mümkündür. Osman Efendi imamdı; bu din adamının Evliya Çelebi'nin bahsettiği elçi şeyhiyle aynı kişi olabileceğini düşünüyorum.⁶⁷ Yusuf Ağa, kapıcılar kethüdası sıfatıyla elçi kapısının dış dünyayla kurduğu iletişimi tertip edenler arasında ayrıcalıklı bir konuma sahip olmalıydı. Doğrudan ona bağlı çalışan Hasan Ağa kapıcıbaşıydı; bu kişinin aynı zamanda Kara Mehmed henüz Budin'e ilerlerken Ösek'te elçilik ödeneklerini hazineden alan Hasan Çelebi'yle aynı kişi olabileceğinden şüpheleniyorum.⁶⁸ Yusuf ve Hasan Ağaların altında elçilik kapısında hizmet eden beş kapıcı bulunuyordu: Mehmed, Şaban, Hacı İbrahim, Osman ve Veys. Veys Ağa, Churelitz'in saray hazinesine yazdığı 22 Ekim 1665 tarihli bir yazıda bir kez daha karşımıza çıkıyor. Buna göre, Veys/Weis Ağa, Osmanlı heyet üyelerine Viyana'da ilave ikametgâh lazım olduğunda Obrist Don Hiacyntho de Vera'nın evinde kalan kişiler arasındaymış.⁶⁹ Kara Mehmed'in kapısında onunla aynı ayardaki bir Osmanlı seçkininin hizmetinde bulunması gereken bir baş hazinedar (Osman Bey), bir hazinedar ağa, birer silahdar, çuhadar ve rikab ağası yer alıyordu.

67 Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, s. 94. Gerçi Evliya aynı satırlarda ayrıca birer imam, müezzin ve kadı efendiden bahsediyor; ama elimizdeki listeler bunlardan ancak bir kısmının Osmanlı heyetinde yer aldığını gösteriyor. Habsburg elçisi W. Leslie'nin şahsî günah çıkarma papazıyla heyetin resmî papazı da aynı kişiydi: Paul Tafferner. Tafferner aynı zamanda elçiliğin yarı resmi bir sefaretnamesini yazmıştı: Paul Tafferner, *Der Röm. Kay. May. Leopoldi I. An Deß grossen TürckenSultans Mehmet Cham Ottomanische Porten Anno 1665. den 25. May abgeordnete Bottschafft, Welche Ihro Hochgraff. Excellenz, etc. Herr, Herr Walther Leßlie, deß Heil. Röm. Reichs Graff und Herr zu Pettau ... denckwürdig verrichtet*, Wien, [ca. 1670].

68 BOA, MAD. 4625, 16-17. sayfalar arasındaki pusula.

69 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1282^{a-b}, Lorenzo de Churelitz'ten Hofkammer'e, 22 Ekim 1665.

Kara Mehmed Paşa kapısının layığıyla işleyebilmesi için bazı hizmetlerin yerine getirilmesi gerekiyordu. Baş konakçıbaşı Mustafa Ağa ve konakçıbaşı Ahmed Ağa, elçi paşanın ağırlıklarının başına bir şey gelmemesinden ve seyahat edildiği müddetçe paşa kapısının hayatı ihtiyaçlarının karşılanmasından mesuldüler. Arnavut Ali Ağa araba eminiydi; Hofburg'a muazzam kıymette armağan taşındığı bir diplomatik misyonda bu görevin ağırlığı çok daha fazla olmalıydı. Mirahur İlyas Ağa, paşanın at ve diğer hayvanlarının selametiyle ilgileniyordu; sanırım, bir kez 1665 Mart'ında, Kara Mehmed halen Belgrad'dayken paşa adına ödenen meblağlardan birini elden teslim almıştı.⁷⁰ Rikabdârlar, heyetin önde gelen isimlerinin atlarının yularını tutup ekâbirin bineklerinin sırtına yerleşmesine yardım ediyorlardı. Saraç başı, şatır başı, seyis başı, katırcı ve sakayanın hep birlikte elçi paşanın ahırında vazifeli olduklarını tahmin etmek kolaydır. Arpa emini Mustafa Ağa, paşa ahırının yem bekleyen hayvanlarının karnını doyurmakla mükellefti. Kasım Ağa, matbah emini olarak paşa kapısının öğünlerinde gereken gıda maddelerini ayarlıyor; kilerci başı Yusuf Ağa bunları ileriki günler için muhafaza ediyordu. Ser-tabbahin ve aşçılar, darüislam hudutları dışında bir yerde halife-i ruy-ı zeminin elçisi ve sofraya yarenlerine uygun yemeği pişirmeye çalışıyorlardı.

Mehmed Ağa çalgıcı mehterlerin başıydı. Emri altında bir zurnazen başı, bir borazan başı (Ömer Bey), bir davulcu başı, bir nakkarezen başı ve bir zilci başının çalıştığı görülüyor. Bunların bilhassa alay ve merasimlerde diplomatik temsiliyet adına üzerlerine düşeni yaptıklarına şüphe yoktur. Üç bayraktarla beraber hizmet eden sancaktar Ahmed Ağa'nın da benzer bir işlevi yerine getirdiği fark ediliyor. Selam çavuşu Ali Ağa, yanına aldığı iki alay çavuşuyla beraber Kara Mehmed'in katıldığı merasim ve resmigeçitlerde üzerine düşeni yerine getirmiş olmalı. Sipahi bölükbaşı Salih Ağa ve üç tüfenkçiyanla beraber çalışan mataracı başının teşrifatî hizmetlerde rol aldıklarına tereddüt yok.⁷¹ Evliya Çelebi, örneğin, 30 Mayıs'taki elçi değişiminde Kara Mehmed'in koltuğuna girip elçiyi teati noktasına götürenlerin mataracı ve tüfenkçiler olduğunu yazıyor.⁷² En nihayetinde, ser-hayyatın ve terziler, kuyumcular ve meşaleciler paşa kapısının hizmetlileri

70 BOA, KK. 1960, s. 102, 21 Şaban 1075/9 Mart 1665.

71 Fürstlich Waldecksche Hofbibliothek, Klebeband 15, s. 347'de Osmanlı elçilik heyetinin Viyana'ya girişini tasvir eden "Abbildung welcher Gestalt der Türckische GrosBottschaffter Mehemet Başa den 8. Junii Anno 1665. in die Kays. Haupt und Residentz Statt Wien empfangen und einbegleitet worden" gravüründe 37 numarada yer alan Kara Mehmed Paşa'ya iki yanında yaya ilerleyen iki tüfekçi refakat etmektedir.

72 Evliya Çelebi, *Evlîyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, s. 78. Krş.: s. 95.

arasında yer alıyorlardı. Kara Mehmed ve diğerlerinin sıhhatini gözeten bir tabip ve iki hizmetkârı vardı. Heyetin yükünü, ne olursa olsun, herhalde yine isim ve sayılarını bilmediğimiz karakullukçular çekiyordu.

Osmanlı sefaret heyeti, aynı tarihlerde Edirne ve İstanbul'a giden Habsburg elçisi W. Leslie elçiliğinde olduğu gibi, işlevsel değerinden ziyade temsilî kıymeti ağır basan birtakım bey ve ağaları bünyesinde barındırıyordu. Paşa kethüdası Hüseyin Bey'in kardeşi İbrahim Bey bunlardan biriydi. Keza, görünen o ki, paşa kethüdası Hüseyin'in doğrudan kendine bağlı bir hazinedarı vardı: Osman Bey. Evliya Çelebi de, en azından belirli bir süreliğine bu kitlenin içinde yer aldı. Bunun dışında Recep, Hasan (üç tane), Abdullah, Ramazan, Hüseyin (iki tane), Ahmed (iki tane), Mehmed Beyler ve İsmail, İbrahim, Hasan, Hacı Mehmed ve Seyyid Mehmed Ağalar Osmanlı heyetinin öne çıkan kişileri idi. Bunların bazılarının sınırı geçen Osmanlı kitlesine ticarî gerekçelerle katıldıkları, bazılarının da Belgrad'daki devlet ricalinin önyak olmasıyla kendilerine sefaret heyetinde yer buldukları tahmin edilebilir. Belgrad'da, örneğin, Evliya Çelebi'nin yazdığına göre, veziriazam Fazıl Ahmed'in kethüdası Semiz İbrahim Ağa'nın iltimasıyla elçi konvoyuna iki derviş katılmıştı: Baba Türabi ve Halhalî Derviş Ahmed. Hırpanî kılıklarıyla arz-ı endam eden bu iki Hakk yolcusunu, nedendir bilinmez, Evliya'nın gözü tutmamıştı.⁷³ Adları belirtilmese de, Viyana'da tutulan listelerde Kara Mehmed'in yanında iki derviş getirdiği kaydedilmiş. Bunlar, açıkçası aynı günlerde imparatorun elçisi Leslie'yle birlikte Edirne ve İstanbul'a giden Cizvitleri anımsatıyor.⁷⁴ Kahveci olarak kaydedilen Hacı İbrahim ve Mehmed Beylerle Ermeni tacir Yakub Çelebi'nin doğrudan ticaretle iştiğal ettikleri yeterince açık; ama sanırım bunlar Osmanlı elçilik heyetinin ihtiyaçlarını karşılamakla mükellef oldukları için mesleklerini açıkça yazmakta bir sakınca yoktu.

Serhat halkından son anda, Budin'deki o birkaç gün içinde iltihak eden bey, ağa ve çavuşlar Kara Mehmed sefaretinin son halkasını teşkil ediyorlardı. Budin beylerbeyinin adamı Mehmed Ağa, Viyana yolculuğuna yine Budinli oldukları not edilmiş dört çavuşun âmiri hüviyetinde katılmış olabilir. Budin'le Viyana arasında fersahlarca uzaktaki saray bürokrasisinin yetişemeyeceği sıklıkta kesintisiz, işlek ve yoğun bir diplomatik temas vardı. Budin valilerinin adamları, eyalet divanından tercüman ve çavuşlar, bin bir sebeple, Yanık/Győr/Raab üzerinden

73 Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, s. 53-54.

74 Özgür Kolçak, "Nezakette Kusur Etmeyen Barbarlar: Diplomasi ve Kültürel Yargılar Arasında Bir Cizvit Rahibinin Osmanlı Gözlemleri (1665-1666)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 30 (2016-2), s. 23-48.

ellerinde mektuplarla Viyana'ya gidip geliyorlardı. 1665'te Kara Mehmed heyetine giren Abdullah, Hasan, Nurullah ve Yunus Çavuşlar, muhtemelen daha önceden görüp öğrendikleri şehirde Osmanlıların eli ayağı olmaya gitmişlerdi. Kara Mehmed'in Habsburg temsilcileriyle yaptığı müzakere ve görüşmelerde Osmanlı bir tercümanı yoktu; resmî işlemler Meninski üzerinden dönüyordu. Bununla birlikte Budin divanında görevli çavuşların bazılarının aynı zamanda tercüman vazifesi gördükleri, Almanca ve İtalyancaya vakıf oldukları biliniyor. Meninski'nin Haziran başındaki Viyana'ya giren Osmanlı heyetinde Budinli çavuşları hassaten kaydetmesi, bunlarla olan tanışıklığı nedeniyle olabilir.⁷⁵ Hacı Ömer Bey/Ağa ve Osman Bey yine Budinli nisbesiyle listelere girmişlerdi. En nihayetinde, İstolni Belgrad alay beyi Mehmed Ağa, Estergonlu odabaşı Derviş, serhat halkından Hacı Bayram Ağa ve yine serhat ahalisinden ismi nâ-malum bir çeribaşı Viyana'ya gelen Osmanlılar arasındaydı. Bu sonuncu grubun iki devlet arasında akdedilen sulhun ardından Macar ve Avusturya topraklarında mahsur kalmış Osmanlı esirlerini tespit edip geri getirtmekle uğraştıklarını sanıyorum.

Bu kişilerin neredeyse tamamının yanında at ve yük hayvanlarına bakan iç oğlanları, Kara Mehmed ve kethüdası Hüseyin Ağa gibi daha kerli ferli olanların her işe koştukları karakullukçuları vardı. Heyet kalabalıklaştıkça Kara Mehmed'in sorumluluğu artmıştı; en azından başlangıçta üç yüz adamı bulan bu insan keşmekeşini çok az tanıyordu. Sefaret kitlesinin çoğu, Belgrad ve Budin'de adam ve hizmetkârlarıyla elçinin peşine takılanlardan ibaretti. Elçi paşa, her Osmanlı elçisinden beklendiği gibi Âl-i Osman'ın şan ve namusuna halel getirecek davranışlardan uzak durmalı; Osmanlıların asırlık hasmı Habsburgların payitahtında onun riyaset ettiği heyetten hiçbiri böyle bir şey yapmamalıydı. Kara Mehmed, Viyana'da kaldığı aylar boyunca bunun tedirginliğini yaşadı; tarihî kaynaklara yansıdığı kadarıyla yalnızca yabancı temsilcilerle kurduğu ilişkilerde değil, sefaret heyetinin üyelerine karşı da sert, eli sopalı ve haşin bir tavır takındı.

Kara Mehmed Heyetinin Viyana'ya Gelişi

17. yüzyıl dünyasında yüzlerce diplomatik konuğun bir yerden diğerine intikali her halükarda zorlu bir işti. Rençber ve askerler böylesi durumlarda şehir dışında çadırlar bulduklarında şükrediyorlardı. Ne var ki, bir büyükelçi değişiminde gelenleri, kente yakın misafirhane, han veya konaklarda ağırlamaktan başka çare yoktu. Churelitz, 1665 Nisan'ında Osmanlı heyeti için münasip yerler aramaya

⁷⁵ *Diarium*, vr. 82^b.

başlamıştı bile. Bu maksatla Schlagbrücke/Leopoldstadt civarında uğradığı hanların oda ve ahırlarını teftiş ediyordu. Churelitz, beklenen kitlenin sayısından ötürü hazırlıkların epeyce önceden başlaması gerektiği kanaatindeydi.⁷⁶ En nihayetinde, harç-ı hassa kâtibi/*Hofbuchhalter* Michael Schermm, Mayıs ortalarında iki konukevinin işletmecisiyle görüşüp Osmanlı sefaret heyeti için yer ayırttı.⁷⁷ Bu bağlamda *Zum blauen Ingel* ve *Zum goldenen Lamm*'in sahipleri, tesislerinin olanaklarını sıralayan yapı planlarını tasvir eden kâğıtları yetkililere teslim etmişler; Schermm de bunları ilgili raporunun zeyline iliştiirmişti. Buna göre, iki misafirhanede de irili ufaklı birçok oda, mutfaklar, müstakil yemek salonları, hatta *Zum goldenen Lamm*'da avluda bir kiler ve ardiye olarak kullanılabilecek iki oda Osmanlı konuklarını bekliyordu. İki tesisin de dörder ahır vardı; ama yine de, esas sıkıntı buradan çıkacak gibi görünüyordu.⁷⁸ Churelitz, sırf bu kaygıyla iki işletme sahibine alelacele yeni ahırlar inşa ettirmişti.⁷⁹

Kara Mehmed ve ona eşlik eden Osmanlılar 31 Mayıs'ta Yanık'a geldiklerinde Viyana'da kalacakları yerler büyük ölçüde tamamı. Kara Mehmed Paşa, Mosonmagyaróvár/Ungarisch Altenburg (2 Haziran) ve Brück an der Leitha (3 Haziran) üzerinden ilerleyerek 4 Haziran'da Schwechat'a vardı.⁸⁰ Burada Hofburg'dan gelecek bildiriyle Viyana'ya giriş alayının tertip edileceği güne değin beklemesi gerekiyordu. Osmanlı elçisi heyete tahsis edilen nafaka ve ihtiyaç maddelerinin yetersizliğinden şikâyetçiydi. Paşanın serzenişleri, tabiri caizse, Habsburg topraklarına adımını attığı günden aylarca sonra Osmanlı memalikine döndüğü güne değin fasılasız devam etti. 4 Haziran'da Schwechat'taki gündem de buydu.⁸¹

76 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1129^{a-b}, Lorenzo de Churelitz'ten Hofkammer'e, 9 Nisan 1665.

77 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1158^{a-b}, Michael Schermm'den Hockriegsrat'a, 20 Mayıs 1665.

78 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1159^{a-b} ve 1161^{a-b}; Perger ve Petritsch, "Der Gasthof „Zum Goldenen Lamm“", s. 165-166. 17-18. yüzyıllarda diplomatik vesilelerle Viyana'yı ziyaret eden Osmanlı temsilcilerine tahsis edilen meskenler hakkında derinlemesine bir tasvir için bkz.: Hüseyin Onur Ercan, "Rıdvan Ağ'a'dan Süleyman Bey'e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, 56 (2020), s. 71-78.

79 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1163^{a-b}, Churelitz'ten Hofkammer'e, 18 Mayıs 1665.

80 *Diarium*, vr. 78^{a-b}.

81 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1114^a, Cristoph Dorch'tan Saray Harp Şurası Reisine, 4 Haziran 1665.

Viyana'ya giriş alayının tarihi yaklaştıkça Osmanlı elçisiyle ona mihmandar/*Kommissar* tayin edilmiş görevliler arasındaki gerilim artıyordu. Vakit kazanma umuduyla uzun süredir halının altına süpürülen bir mesele gelip kapıya dayanmıştı. Kara Mehmed Habsburg payitahtına Osmanlı sancaklarını açıp mehter çalarak girmek istiyordu. Bu, iki saray arasında 17. yüzyılın ilk yarısının en muhataralı konularından biri olagelmışti. Hermann Czernin von Chudenitz, 1616'da bayraklarını açıp davul ve borazanlar çalarak Edirnekapı'dan İstanbul'a giriş yapmış; üç saati bulan bir kortejle konağına yerleşmişti.⁸² Âsitâne-i Saadet'te Hristiyanlık sembollerinin fütursuzca dalgalandırılmasının büyük bir diplomatik buhrana sebep olmasından bu yana elçi alaylarının nasıl tertip edileceği hassas bir mevzuuydu. 1628'de Recep Paşa ve heyeti, Viyana'ya girerken mehter çalmalarına izin verildiği halde sancak açamamışlardı.⁸³ Aynı vakitte Hans Ludwig von Kuefstein, Küçükçekmece'den İstanbul'a doğru yürüyüşe çıktığında bando çalıp sancak dalgalandırmasına rağmen şehre yarım mil mesafede Osmanlı memurlarına mülaki olduğunda ikisinden de vazgeçmişti.⁸⁴ Keza 1634'te ortaelçi Johann Rudolf Puchheim ve 1651'de büyükelçi Johann Schmid zum Schwarzenhorn böylesi müsaa-delere sahip olmadılar.⁸⁵

Meseleyle doğrudan yüzleşmek dışında bir seçenek yoktu. S. Reniger, 1665 Nisan'ında, Kara Mehmed'in Belgrad'dan Budin'e henüz hareket ettiği günlerde sadrazamın kente giriş merasiminde sancak ve mehter hususunda ısrarcı olması için elçiyi yüreklendirdiğini yazıyordu. Fazıl Ahmed, Reniger'le müzakeresinde işi yokuşa sürüyor; İstanbul'daki elçi merasiminin ne surette icra edileceğine saraydakilerin karar vereceğini söyleyerek karşı taahhütte bulunmaktan kaçınıyordu.

82 Georg Wagner, "Österreich und die Osmanen im Dreißigjährigen Krieg Hermann Graf Czernins Grossbotschaft nach Konstantinopel 1644/45", *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs*, 14 (1984), s. 342-343; Mahmut H. Cevrioğlu, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri ve Osmanlı Diplomasisi" (doktora tezi), İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2021, s. 118.

83 Cevrioğlu, "XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri", s. 238; Mahmut Halef Cevrioğlu, "Avusturya'da Osmanlı Diplomasisi: Büyükelçi Recep Ağa'nın Viyana Sefareti (1628-1629)", *OTAM*, 50 (2021), s. 92.

84 Karl Teply, *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628. Des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte* (Wien: Verlag A. Schendl, 1976), s. 41.

85 Peter Meienberger, *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629-1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts* (Bern-Frankfurt/M: Herbert-Peter Lang, 1973), s. 26.

Reniger, Kara Mehmed'e Habsburg elçisine yapılan muameleye tekabül eden uygulamalarda bulunulacağını dile getirirse de, Leslie'nin Edirne ve İstanbul'a gidişi Kara Mehmed'in Viyana'ya varışından çok sonra olacağı için pratikte bunun pek anlamı yoktu. Osmanlılar, 1649'da Viyana'ya giden elçi Hasan Paşa'nın kente mehter eşliğinde ve sancaklarını göstererek girdiğini hatırlatıyorlar; aynı usulü bu kez de talep edeceklerini belirtmekten çekinmiyorlardı. Neticede Reniger, neredeyse iki ay önceden I. Leopold'e Osmanlı elçisinin talepleri karşısında hazırlıklı olunması gerektiğini yazmıştı.⁸⁶

Schwechat'ta, Viyana'ya giriş alayına sadece günler kalmışken, Meninski ve Kara Mehmed Paşa arasındaki hummalı tartışma yine buydu. Hofburg saray tercümanı, Osmanlı elçisinden resmigeçitte mehteri susturmasını ve bayrak açmasını istiyordu. Böyle talimat almıştı. Kara Mehmed, bunu kabul etmeye asla ve kata razı gelmiyordu. Meninski, bunun Habsburg diplomasi muamelatına aykırı olduğunu savunsa da, Kara Mehmed'e sorulursa, böylesi merasimlerde kullanılmayacaksa bir sürü alet edevatıyla mehteran bölüğünü onca yol taşıyıp getirmenin bir anlamı yoktu. Kaldı ki, bu heyet, Viyana şehrinin gördüğü en büyük ve itibarlı Osmanlı sefaretiydi. Elçiliğin esas gayesi, iki hükümdar arasındaki dostluğu pekiştirmekten ibaretti. Kara Mehmed ve Meninski'nin uzun boylu müzakeresinden sonuç çıkmadı. Evliya Çelebi, bu esnada iki temsilci arasında geçen şiddetli tartışmalara herhalde doğrudan kulak misafiri olmamıştı; ama elçinin Viyana'ya mehter çalıp sancak dalgalandırarak girme isteğini dayattığını gayet iyi biliyordu.⁸⁷ Saray tercümanı, elçinin talebini Harp Şurası reisi Gonzaga'ya taşıyacağını belirterek sorumluluğu üstünden attı. En nihayet, 7 Haziran'da ertesi gün kente giriş alayının icra edileceğini bildirmek üzere Schwechat'a geri döndüğünde işler Kara Mehmed Paşa'nın istediği doğrultuda şekillenmişti.⁸⁸ Osmanlı elçisi diplomatik bir başarı kazanmakla iftihar edebilirdi; en azından Fazıl Ahmed Paşa'dan aldığı talimatı başarıyla yerine getiriyordu.

Osmanlı heyeti 8 Haziran'da kente doğru yürüyüşe geçti. Kara Mehmed Viyana'ya at sırtında girecekti. Şehir surlarının önünde Hofburg'un itibarlı marşalı Heinrich Wilhelm von Starhemberg tarafından istikbal edildi. Osmanlı sefareti, Kärtner Kapısı'ndan kente girdiğinde bayrak ve sancaklarını gururla dalgalandırıyor; kortejin parçası olan mehter Osmanlı elçisinin gelişini haber veren

86 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 105^a-112^b, S. Reniger'in raporu, 12 Nisan 1665, Belgrad (atuf için bkz.: 106^a-107^a).

87 Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, s. 93-94.

88 *Diarium*, vr. 80^a-81^b.

ritimlerle yürüyüşe iştirak ediyordu.⁸⁹ Osmanlılar, Augustiner caddesi, Kohlenmarkt (Kömür pazarı), Graben'ı geçerek Stephansdom'un (ünlü St. Stephan katedrali) yanından ilerleyip Rotenturm caddesi üzerinden Rotenturm kapısına ulaştılar; burada bir kez daha şehir dışına çıkıp bugün Donaukanal olarak bilinen yerde asma köprü'nün üzerinden geçerek Leopoldstadt'a geldiler. Heyet üyeleri kendilerine tahsis edilen meskenlere dağıldılar; Kara Mehmed Paşa'yı konağı önünde Meninski'yle beraber Osmanlı elçilik heyetine mihmandar/*Kommissar* tayin edilen Viyana muhafız alayı komutanı Peter Huckhardt karşıladı. Kara Mehmed'in *Zum goldenen Lamm*'daki kabul odası bir gün evvel şehre giren hazinekar ağa, konakçıbaşı ve adamları eliyle Osmanlı zevkine göre tefriş edilmişti.⁹⁰ Kara Mehmed, ilk konuklarını hemen o anda ağırlayarak ikramlarda bulundu. Kabul odasına alınan Starhemberg, Huckhardt ve Meninski kısa süren bir nezaket sohbetinin ardından izin isteyerek elçiyi dinlenmesi için bıraktılar.⁹¹

Kara Mehmed Paşa'nın I. Leopold'ün Huzuruna Kabulü: Hofburg'da Teşrifat

Kara Mehmed Paşa, 18 Haziran'da, Viyana'ya geldikten on gün sonra I. Leopold'ün huzuruna çıkmak için saraya gitti. Öğleden önce vuku bulan merasim için Hofburg'dan elçiye arabalar yollanmıştı. Hofburg'daki merasim, Osmanlı elçisinin diplomatik teamülleri zorladığı ikinci hadise olabilirdi. Kara Mehmed'in bu gayeyle saraya gitmeden önceki günlerde teşrifat usulleri ve kabul salonunda Osmanlı elçisine uygulanacak protokol hususunda Meninski'yle yine hayli ateşli bir çekişmeye girdiği görülüyordu. Elçi Paşa, huzuruna çıkacağı kişinin imparator olduğunun farkındaydı; çasarı reveranslarla selamlamak ya da eteğini öpmekle ilgili bir sorunu yoktu. Ne var ki, sultanın name-i hümayununu bizzat kendi eliyle Leopold'e takdim etmek istiyordu. Dahası, imparator bu esnada elçiye doğru birkaç adım atarak mektuba yaklaşmalıydı. Meninski, yerleşik Habsburg teşrifatında böyle bir uygulamanın olmadığını belirtti; Leopold'ün Kara Mehmed'in isteklerini yerine getirmesinin yolu yoktu. Osmanlı elçisi ısrarcıydı. Baron Schwarzenhorn, 16 Haziran'da iki gün sonraki merasimde tatsızlık çıkmaması için elçiyi ziyaret etti.⁹²

⁸⁹ *Diarium*, vr. 84^a.

⁹⁰ Evliya Çelebi, *Evliya Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, s. 94.

⁹¹ Şehre giriş alayının tasviri için bkz.: OeStA, HHStA, ÄZA, Zeremonialprotokoll, II. Cilt, s. 1179-1185; *Diarium*, vr. 82^b-85^a.

⁹² *Diarium*, vr. 89^a-90^a.

Kara Mehmed bu kez istediğini elde edememişti. Kabul salonuna girerken ilk reveransını yaptı. I. Leopold, mutad olduğu üzere üç basamaklı bir sekinin üzerinde ayakta bekliyordu. Kara Mehmed salonun ortasında ve sekinin hemen önünde ikinci ve üçüncü reveranslarını yaparak imparatoru selamladı. Sekiye tırmanıp hükümdarın eteğini öptükten sonra sırtını imparatora dönmeksizin kabul salonunun ortasına geriledi. Burada kethüdasının elinden name-i hümayunu alan elçi, mektubu götürerek eşğin üzerinde yer alan masaya bıraktı.⁹³ Eşikten inmesinin ardından yaptığı Türkçe selamlama konuşması Meninski tarafından İtalyancaya çevrildi. Leopold'un cevabını almak için ortaya çıkan Reichsvizekanzler Wilderich von Walderdorff tek dizi yerde olacak şekilde efendisini dinledi; ondan duyduklarını Almanca tekrarladi. Bu sözler yine Meninski aracılığıyla Türkçeye tercüme edildi. Saray tercümanı nihayet Kara Mehmed'in son sözlerini de çevirdi; ama kabul odasındaki konuşmalar bunlarla sınırlı kalmıştı. Hediyelerin sunulmasının ardından salonu terk etme izni verilen Kara Mehmed, geldiği gibi, üç reverans yaparak mekândan ayrıldı.⁹⁴

Buna mukabil Hofburg'da Kara Mehmed'e tatbik edilen protokolün yaklaşık bir ay sonra, 11 Ağustos'ta, imparatorun elçisi W. Leslie'ye Edirne sarayında uygulanan teşrifatla aşağı yukarı aynı olduğu söylenebilir.⁹⁵ İki elçi de huzuruna kabul edildikleri hükümdarların eteğini öpmüşler; onlara doğrudan hitap etme şerefine sahip olmamışlardı. Bu arada kayda değer başka bir benzerlik, Kara Mehmed'in Hofburg'dan gelen talebin aksine onunla beraber kabul salonuna giren maiyetinden kişilerin Leopold'un eteğini öpmesine rıza göstermemesiydi. Esasında Osmanlı heyetinden otuz kişinin daha imparatora yaklaşarak eteğini öpme şerefine nail olması bekleniyor ve isteniyordu (bunun Osmanlı heyetiyle birlikte gelen

93 Mektup taslağının sureti: TSMA c. 560/92 (Ek -II). Batılı gözlemcilerin söylediklerinin aksine, Kara Mehmed'in sultanın namesini kethüda değil, heyetin divan efendisi Veli Ağa'nın elinden almış olması daha muhtemeldir.

94 *Diarium*, vr. 94^a-95^a; OeStA, HHStA, ÄZA, Zeremonialprotokoll, II. Cilt, s. 1187-1188. Kara Mehmed, yanında getirdiği armağanların bir listesini 10 Haziran'da Meninski'ye vermişti: OeStA, HHStA, Türkei I/139, vr. 134^{a-b}. Bu armağanlardan bazıları 18 Haziran'daki merasim esnasında imparatora takdim edildi: vr. 135^a. Osmanlı hediye listeleri: BOA, D. BŞM. 1080, s. 19-20; TSMA d. 9588. Krş.: Murat Uluskan, "Osmanlı Diplomatik Hediye Geleneğine Bir Örnek: Avusturya İmparatoruna Gönderilen Hediyeler ve Bunların Temini (1665-1669)", *Hediye Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali ve Aylin Koç (İstanbul: Kitabevi, 2007), s. 72-82.

95 Leslie'ye 11 Ağustos 1665'te IV. Mehmed'in huzuruna kabul sırasında Edirne sarayında uygulanan teşrifat hakkında bkz.: Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti", s. 16-18.

kimseler tarafından da istendiği düşünülebilir). Kara Mehmed, böylesi bir uygulamanın kendisini salondaki diğer Osmanlı temsilcileriyle aynı seviyeye düşüreceğini söyleyerek karşı çıkmıştı.⁹⁶ Keza Leslie heyetinden on yedi seçkin kişi daha arz odasına girme imtiyazına kavuştukları halde IV. Mehmed'e fazla yaklaşımadan belli bir mesafeden reverans yapmakla iktifa etmek zorunda kalmışlardı.

Kara Mehmed'in Viyana Günleri: Müzakereler, Geziler, Esirler, Kavgalar

Habsburg sınırları içinde bulunduğu müddetçe Osmanlı elçisinin en büyük sorumluluğu düzgün temsiliyetti. Osmanlı sultanının şanına yaraşır giyinmeli, davranmalı, yemeli, içmeli ve attığı her adımda Osmanlı hanesinin itibarını düşünüp, misyonu bitip döndüğünde öyle ya da böyle yüz yüze görüşeceği sadrazamdan aldığı talimatları aklında tutmalıydı. Temsilin önemli sahnelerinden bazıları elçinin Habsburg ricaline yaptığı ziyaretler ve yahut bilakis şahsına tahsis edilen elçilik konağında kabul ettiği misafirlerdi. Kara Mehmed, 20 Haziran'da konağına gittiği Annibale Gonzaga'yla kısa bir nezaket görüşmesi yapmıştı. Gonzaga'yla şahsen tanışmak önemliydi; çünkü Osmanlı elçisi Viyana'da yaşadığı aylar boyunca diplomatik taleplerini aslen Gonzaga'ya iletenekti. Harp Şurası reisinin, bir bakıma, Kara Mehmed'in diplomatik dengi olduğu kabul edilebilir. 20 Haziran'daki buluşmada da teşrifat buna uygun biçimde düzenlenmişti. Elçi, Gonzaga'nın yollamayı önerdiği arabayı istemeyerek davet edildiği konağa at sırtında gitti. Gonzaga konuşunu görüşmenin yapılacağı odada bir masanın başında ayakta bekliyordu; elçinin odaya girişiyle ona doğru birkaç adım atarak yaklaştı. El sıkışıldı ve taraflar masanın birer ucuna tam olarak birbirlerine karşı gelecek şekilde oturdular. Oda birtakım soylular ve Gonzaga'nın kapı halkından seçkin isimlerle Osmanlı heyetinin önde gelenleri tarafından doldurulmuştu.⁹⁷ Sohbet kısa sürdü; maksat karşılıklı iltifatlar ve nazik sözlerle hoş bir tanışıklığa başlamaktan ibaretti.

Zum goldenen Lamm'da pişirilen kahvenin haddi hesabı yoktu. Osmanlılar, zaten kimsenin tahmin etmediği kadar çok su ısıtıyor; beklenmedik ölçüde çok odun kullanıyorlardı. Kışın ihtiyaçlar özellikle çokça artmıştı. Bunun ibadet ritüelleriyle olan bağlantısı açıktı. Sıcak su düzenli bir gereksinimdi. *Zum goldenen Lamm*'da durmaksızın işleyen dokuz ocak vardı; bunlar yeterli gelmeyince avluya iki ocak daha kuruldu. Osmanlıların odun ve ocak ihtiyacını artıran şeylerden

⁹⁶ *Diarium*, vr. 90^b; OeStA, HHStA, ÄZA, Zeremonialprotokoll, II. Cilt, s. 1189.

⁹⁷ *Diarium*, vr. 97^a.

biri gün içinde mütemadiyen kahve kaynatmalarıydı.⁹⁸ Bu kahvenin büyük kısmının yine Kara Mehmed ve adamları tarafından tüketildiğine şüphe yok; ama elçiyi ziyarete gelenlere yapılan kahve ikramı o tarihlerde Viyana için bir hayli egzotik bir deneyimdi.⁹⁹ Osmanlı elçisini görmek isteyenlerin sayısı az değildi. Bir keresinde, 16 Temmuz günü, iki Macar asilzadesi Pállfy ve Zichy elçiyle konaklarında görüşürken Augsburg düşesi ve onunla beraber gelen soylu hanımefendiler içeridekilerin ayrılmasını beklemek zorunda kalmışlardı. Meninski'ye sorulursa, Kara Mehmed'in misafirlerinin ardı arkası kesilmiyor; Osmanlı elçisi divanhanesine gelenlerin gönlünü kahve, şerbet ve şekerlemelerle hoş tuttuğu gibi kadin misafirlerine biraz daha fazla olmak üzere armağanlar dağıtıp kimseyi eli boş göndermiyordu.¹⁰⁰

Kara Mehmed ve sefaret heyetinden önde gelen zevat, kimi vesilelerle Viyana ve çevresindeki bazı yerleri gezip görme imkânına sahip oldular. Ebersdorf'a gitme talebi bizzat elçiden gelmişti. Kara Mehmed, Schwechat'tan Viyana'ya doğru ilerlerken yolda Ebersdorf'taki saray ve bahçeleri görmüş; anlaşılan o ki, aklının bir köşesinde kalmış bu güzellikleri bu kez yakından görüp gezmek istemişti. Osmanlılara gösterilen yerlerden biri, Viyana'nın dillere destan katedrali Stephansdom'du; Habsburg yetkililerin kilisenin heybeti aracılığıyla Müslüman konuklarını etkilemeye çalıştıklarını düşünmek yerinde olur. Benzer bir çabayı imparatorun elçisi Leslie'yi aynı tarihte İstanbul'da camiden camiye gezdiren Osmanlı yetkilileri de sergiliyordu.¹⁰¹ Kara Mehmed, elçiliğe tanınan hareket serbestisinden memnundu;

98 Perger ve Petritsch, "Der Gasthof „Zum Goldenen Lamm“", s. 163-164; Petritsch, "Die osmanische Großbotschaft", s. 277-278.

99 Kara Mehmed, 1665 Mayıs'ında, Habsburg topraklarına girmeden evvel yetkililere teslim ettiği ihtiyaç listesinde kendisi ve heyet mensupları için gün başına yirmi beş okka kahve gerekeceğini belirtmişti: OeStA, HHStA, Türkei I/139, Konv. 1, vr. 132^{a-b}. Bu, bir zamanlar sanılan aksine, Viyana'da kahvenin II. Viyana kuşatmasından önce tanınmaya başlandığını gösteriyor. 1645'te Viyana'ya gelen Osmanlı elçisine tahsis edilen iase maddeleri arasında kahve olduğu bilirse de, bu tarihte şehirde kahve bulunup bulunmadığı belli değil (Karl Teply, "Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)", *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20 (1976), s. 26). Osmanlı heyetinde 1665'te zaten iki kahveci (Hacı İbrahim ve Mehmed Bey) vardı. Bu elçilik ziyareti sırasında Osmanlılarca ikram edilen kahvenin doğu ticaretiyle ilgilenen Ermeni tacirlerin Viyana'da ilk kahvehaneleri tesis etmelerinde teşvik edici bir etkisi olduğu kabul edilmektedir. Karl Teply, *Die Einführung des Kaffees in Wien. Georg Franz Kolschitzky, Johannes Diodato, Isaak de Luca* (Wien: Verein für Geschichte der Stadt Wien, 1980).

100 *Diarium*, vr. 98^b-99^b.

101 Kolçak, "Nezakette Kusur Etmeyen Barbarlar", s. 36-38.

bunu sefaretnamesinde de dile getiriyordu. Kale etrafında istedikleri yerleri gönüllerince gezdiklerini söyleyen Kara Mehmed, yine de, Leopold'ün üvey annesi dul imparatoriçe Eleonora Gonzaga'nın davetiyle gittiği Schönbrunn'u diğerlerine nazaran daha fazla önemsemişe benziyor. Başka gezileri ismen zikretmediği halde, "Çasâr'un ve vâlidesinün bakçelerinde" şerefine verilen ziyafeti yazmadan edememiş.¹⁰² 1 Ekim'deki Schönbrunn ziyareti, Viyana'daki devlet ricali ve diplomatik muhitlerde az çok dikkat çekmiş olmalı. Viyana'daki Papalık temsilcisi, bundan bir gün sonrasına ait bir raporda bağlam belirtmemekle beraber imparatoriçenin bir sohbet esnasında Leopold'ün Türklerle hangi gerekçeyle barış akdettiğini izah ettiğini yazıyor.¹⁰³ Barış antlaşmasının imzalanmasından neredeyse bir sene sonra eski defterlerin yeniden açılmış olması, büyük ihtimalle, Osmanlı elçisinin bir gün evvel imparatoriçeyle onun davetlisi olarak aynı mekânda bir yemeğe katılmış olmasıyla alakalıydı.

Kara Mehmed'in vaktini alan mevzulardan biri Budin valisi Gürcü Mehmed Paşa'dan gelen şikâyet mektuplarını kendi ağzından bir kez daha yazmaktı. Budin paşalarının Viyana'ya çoğunlukla sınır ihlallerini ilgilendiren şikâyetnameler yazıp yollaması hâlihazırda iyi bilinen ve yaygın bir uygulamaydı. Gürcü Mehmed, Osmanlı büyükelçisinin orada bulunmasından istifade ederek onun oluşturacağı diplomatik baskı sayesinde yetki alanına giren hudut boylarındaki güncel bazı meseleleri halletmeye çalışıyordu. Kara Mehmed'in Gonzaga'ya sunduğu 27 Eylül tarihli mektup, Yukarı Macaristan havalisinde yaşayanların sultan ve imparator arasında akdedilen barışa riayet etmediklerini bildiriyordu. Bunlar, Osmanlı egemenliğindeki araziye baskınlar düzenleyip biçare halkın elindeki sürüleri alıp götürüyorlardı.¹⁰⁴ Aslına bakılırsa, Kara Mehmed'in Harp Şurası reisi Gonzaga ve Budin beylerbeyi arasına itibarlı bir arabulucu olarak girmesinden doğal bir şey yoktu. Osmanlı elçisinin gittiği Habsburg diyarında mümkün olduğunca çok esir kurtarıp getirmesi bekleniyordu. Tercüman Meninski bunun farkındaydı; *Diarium*'unda elçinin bu hususta çok uğraştığını yazıyordu. Kara Mehmed'in elinde bir isim listesi vardı. Bu listeyi çeşitli vesilelerle gündeme getirip yetkililere teslim

102 "Cevâhirü't-Tevârîh", s. 302. Lorenzo de Churelitz, Kara Mehmed'in Schönbrunn ziyaretinde ona eşlik etmişti. OeStA, Finanz- und Hofkammerarchiv, Reichsakten 307, vr. 1275^a, Michael Schermm'in 6 Ekim 1665 tarihli raporu.

103 Arthur Levinson, "Nuntiatuerberichte vom Kaiserhofe Leopolds I. (1657, Februar bis 1669, Dezember)", *Archiv für österreichische Geschichte*, 103. Band (1913), s. 786-787, 2 Ekim 1665, Viyana. Krş.: s. 792, 5 Kasım 1665, Viyana.

104 OeStA, HHStA, Türkei I/138, Konv. 1, vr. 206^a-207^a, 27 Eylül 1665, Viyana.

etmişti. 1665 Temmuz'u sonunda yerlerini tespit edip halas ettirebildiği bazı Osmanlı tutsakları olmuştu; ama aradığı kişilerin bazılarına hiç ulaşamadı.¹⁰⁵

Gürcü Mehmed Paşa açısından mesele elçinin gelişinden çok önce başlamıştı. 1665 Şubat'ında kaleme alıp Hacı Dilaver Ağa'yla Viyana'ya yolladığı mektupta kimleri aradığını açıkça belirtiyordu. Divény kalesi kaptanı Imre Balassa, iki hanedan arasında barış imzalandığı haberinin verdiği rahatlıkla kalelerine dönen Estergonlu bir bölüğe saldırmış; bunlardan bazılarını katlederken kimilerini esir alıp kalesine kapatmıştı.¹⁰⁶ Kara Mehmed sefaretine Budin'de katılan Estergonlu odabaşı Derviş'in aynı yerde hizmet ettiği yoldaşlarını kurtarmakla meşgul olduğunu farz etmek herhalde yersiz olmaz. Kara Mehmed'in 27 Eylül tarihli mektubu, aynı kişiye, Imre Balassa'ya işaret ediyor; Hatvan alaybeyinin yine onun elinde tutsak olduğunu iddia ediyordu.

Kara Mehmed, Annibale Gonzaga'ya 4 Kasım 1665'te aşağı yukarı aynı muhtevaya sahip yeni bir mektup yolladı.¹⁰⁷ Gerçi bu mektubu bizzat kendisi de sunmuş olabilir. Johann Constantin Feigus, tam da bu gün, Leopold'ün Salzburg'dan döndüğünü ve Viyana'da bulunan diplomatik temsilcilerin saraya ziyaretler düzenlendiklerini yazar. Gelenler, imparatorun sağlık ve sıhhatle dönmüş olmasını tebrik ediyor; vefat eden İspanya kralı IV. Felipe için taziye de bulunuyorlardı. Bu vesileyle gelenlerden biri de Kara Mehmed'di. Feigus'a göre, bu arada Gonzaga'yla görüşen Osmanlı elçisi Macar serhaddinde yaşananlar hakkında şikâyet de bulunmuştu.¹⁰⁸ Şayet Feigus'un bahsettiği üzere 4 Kasım'da bu ikili arasında bir görüşme vuku bulduysa, Kara Mehmed, aynı günün tarihini taşıyan mektubunu resmî bir protesto kabilinden Harp Şurası reisine teslim etmiş olabilir.

Kara Mehmed'in elçilik görevi boyunca kaç Osmanlı esirini özgürlüğüne kavuşturduğunu tahmin etmek zor. Evliya Çelebi, Gonzaga'nın bir defasında bir takım armağanlarla birlikte elçiye St. Gotthard muharebesinde esir düşmüş yirmi Türk getirip teslim ettiğini söylüyor.¹⁰⁹ Ne bu sayı, ne de toplam sayı hakkında emin olmak kolay değil. Yine de, ne kadar olursa olsun, Kara Mehmed'in

105 *Diarium*, vr. 119^{a-b}.

106 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 44^a-47^b, 5 Şaban 1075/20-21 Şubat 1665, Budin.

107 OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 1, vr. 208^a, 4 Kasım 1665, Viyana.

108 Johann Constantin Feigus, *Wunderbahrer Adlers-Schwung oder Fernere Geschichts-Fortsetzung Ortelii Redivivi et Continuati*, I (Wien: Gedruckt in Verlegung Leopoldi Voigt, 1694), s. 28.

109 Evliya Çelebi, *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap, s. 122.

girişimlerinin bazı Osmanlı tutsaklarını selamete erıştirdiği muhakkaktı. Geçen sayfalarda atıf yapılan bazı belgeler, Kara Mehmed hala Viyana'da olduğu halde Budin'e geri yollanan kitleler arasında kurtarılmış Osmanlı esirlerinin olduğunu gösteriyor.¹¹⁰ Keza yine ismine yukarıda değinilen Veys Ağa'nın ikamet ettiği evde tespit edilip getirilen esirlere tahsis edilmiş odalar vardı.¹¹¹ Doğrudan Budin'e yollananlar herhalde sınır boyunda hizmet ederken esir düşmüş askerler veya apansız üzerlerine çullanan Macar atlılarından kaçamayıp köleleştirilen serhat sakinlerinden ibaretti. Bunun dışında Kara Mehmed'in bir miktar esiri en azından Edirne'ye kadar getirdiği görülüyor; bunlar son sefer yıllarında düşmana tutsak düşen merkezî ordu mensupları ve idareci takımı olabilir. Kara Mehmed, bu gerekçeyle Edirne kaymakamı Merzifonlu Kara Mustafa'nın elinden iki farklı tarihte birer hilat kuşanmıştı.¹¹²

Osmanlı elçisi, bir yandan diplomatik hayatın protokol ve merasimlerle dolu ağırbaşlılığıyla uğraşırken, öte yandan Viyana'ya hasbelkader yanında getirdiği kişileri zapturapt altında tutmaya çalışıyordu. Elçinin eli sopalı tavırlarına şahit olanlar, onun hakkında, belki de hakkaniyetten uzak kanaatlere varmışlardı bile. Feigus, Kara Mehmed'in epeyce cimri, pinti birisi olduğunu, Osmanlı heyetinden onunla anlaşılamayan kırk kişinin elçilik vazifesi bitmeden sırada kadem basıp kaçtığını yazıyordu.¹¹³ Meninski ise, bir keresinde Kara Mehmed'in haşinliğine denk gelmişti. Kulağına, dedikodu kabilinden, ağalarından birinin Viyana'da bir çift piştov satın aldığı havadisi fısıldanan elçi, doğrudan adamın odasını basmış; sandukaları tersyüz ederek silahın peşine düşmüştü.¹¹⁴ Neticede bir şey bulamamıştı; ama elçinin bu müsamahasız tavrı, büyük ihtimalle, heyet üyelerinin ticarete bulaşarak Osmanlı sefaretinin adını kötüye çıkarmalarından duyduğu kaygıyla alakalıydı.

Nitekim Kara Mehmed'in korktuğu başına geldi. Onunla Viyana'ya gelen Osmanlılardan bazıları elçiden kaçıp Hristiyan oldu; bundan böyle sultanın me-malikine dönmeyi düşünmüyorlardı. Doğrusu istenirse, elçilik heyetleriyle sınır

110 63 ve 65. notlar.

111 OeStA, Finanz -und Hofkammerarchiv, Reichsakt 307, vr. 1282^{a-b}, Lorenzo de Churelitz'ten Hofkammer'e, 22 Ekim 1665.

112 Ali Emiri, IV. Mehmed, 84/9941, 20 Safer 1077/22 Ağustos 1666: Berây-ı Kara Mehmed Bey bostanî der-âverden-i tutsakân; 93/9912, 1 Zilkade-13 Zilhicce 1077/25 Nisan-6 Haziran 1667: Berây-ı Kara Mehmed usta-yı bağçe-hâ-yı Edirne der-âverden-i tutsak.

113 Feigus, *Wunderbahrer Adlers-Schwung*, s. 49.

114 *Diarium*, vr. 109^b.

değiştirenlerin o veya bu gerekçeyle din değiştirerek gittikleri memlekette yeni bir yaşama başlamaları duyulmadık şey değildi. Osmanlı sultanı tarafından kisve-bahayla ödüllendirilen kişilerin bir kısmı eskiden beri Hristiyan diplomatik misyonlarından kaçıp ihtida edenlerdi. Ne var ki, bu kez kabak Kara Mehmed'in başına patlamış; Elçi Paşa'yla mehter eşliğinde Viyana'ya girenlerden birkaç kişi paşanın onca sıkı tedbirine rağmen bir yolunu bulup ekmeğini yediği padişaha ihanet etmişti. Bunlardan biri heyetin mühürdarıydı. Rivayete göre, küçükken Dalmaçya'dan devşirilip getirilmişti; şimdi elinde mühür ve gizli belgelerle kaçarak Habsburglara sığınıyordu.¹¹⁵ Sabık mühürdar ağa, 31 Ekim 1665'te Aziz Stephan katedralinde vaftiz edilerek Petrus Christianus ismini aldı. Vaftiz babası tanıdık bir isimdi: Peter Huckhardt,¹¹⁶ yani o tarih itibarıyla halen Osmanlı sefaretinin Viyana'daki mihmandarlarından kent muhafız alayı komutanı.

Nedendir bilinmez, Kara Mehmed'le Huckhardt'ın arası çok erkenden, henüz elçiliğin ilk günlerinde bozulmuş gibi görünüyordu. Osmanlı elçisi, 8 Haziran'da Hofburg'a gidilirken Komiser Huckhardt'ın kendisiyle aynı arabaya oturmasını istememiş; yanına yalnızca Meninski'yi almıştı.¹¹⁷ Huckhardt'ın bu muameleye gücendiği düşünülebilir. Kara Mehmed, Temmuz'da heyete tahsis edilmiş ahırlardan birkaç at aşırıp iki şatırın ortadan kaybolmasında yine Huckhardt'ın parmağı olduğuna inanıyordu. Şatırlar Leopoldstadt'tan kaleye doğru köprüden geçerken Huckhardt'ın Hırvat hizmetkârıyla görülmüşlerdi. Küplere binen elçi, bir koşu gidip köprü bekçisini paylamış; komiseri aklamak niyetiyle araya giren Meninski'yle tartışmıştı. Kara Mehmed, Gonzaga'ya defalarca başvurup adam ve atların iadesini talep etti. Kaçan/kaçırılanların din değiştirdiği haberi alınmıştı. Kara Mehmed, şayet bu doğruysa, atların iadesiyle yetineceğini belirtiyordu.¹¹⁸ 1666 başlarında tutulan isim listesi, şatır başı ve yanındakilerin Hristiyanlığa geçtiğini, ama nerede olduklarının bilinmediğini teyit ediyor.¹¹⁹

Meninski, bu denli ses getirmemiş olsalar da, sefaret heyetinden başka bazı kişilerin de kaçtığını söylüyor. Örneğin, heyet mutfağında çalışan bir görevli, paşanın kethüdası Hüseyin Ağa'dan dayak yediği gerekçesiyle Meninski'ye yanaşıp

115 Feigius, *Wunderbahrer Adlers-Schwung*, s. 48-49.

116 Karl Teply, "Türkentaufen in Wien während des Großen Türkenkrieges 1683-1699. Wesen und Bedeutung der Türkentaufen", *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 29 (1973), s. 57-58.

117 *Diarium*, vr. 90^a ve 92^b; OeStA, HHStA, ÄZA, Zeremonialprotokoll, II. Cilt, s. 1186.

118 *Diarium*, vr. 109^b-111^a.

119 ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8565, vr. 60^b.

kaçmak istediğini belirtmişti. Tercümanın anlattığına bakılırsa, kaçmak için fırsat kollayan bu adamı dikkat çekmeden vekilharç Churelitz'e yönlendirdi. Churelitz, kaçağa saklanabileceği bir mekân ayarlamıştı; ama Kara Mehmed'in aşçıbaşısıyla Viyana'ya gelen bir Ermeni tacir (Yakup Çelebi?), firarıyı sığındığı yerde bulup geri getirmişti. Gelgelelim, mutfak hizmetlisi pes etmedi ve bir kez daha kaçarak izini kaybettirmeyi başardı. Meninski, elçi paşanın mürekkep yalamış, okuma yazma bilen iç oğlanlarından birinin de selameti Osmanlı sefaretiden firarda bulunduğunu anlatıyor.¹²⁰ Heyetindekileri kaybetme korkusu Kara Mehmed Paşa açısından tahammül edilemez olmalıydı. Bir keresinde, heyetin baş hazine-darı Osman Bey'in Hristiyanlığa geçip geri dönüş yolculuğuna çıkmayacağı endişesine kapılmış; ilgili belgenin ifadesiyle, zavallı adamcağız bu sebeple uzun süre zincire vurulmuş halde kalmıştı.¹²¹

“Yola Revâne Olmak İçün İzn Cevâbı”: Bâb-ı Âlî'ye Dönüş ve Son Diplomatik Didişmeler

1665 sonlarına doğru Viyana'ya Habsburg elçisi Walter Leslie'nin Bâb-ı Âlî nezdindeki sefaretinin sona ermek üzere olduğu, elçinin geri dönüş yolculuğu hazırlıklarına başladığı haberleri gelmeye başlamıştı. Leslie, 10 Kasım'da bu kez İstanbul'daki sarayında IV. Mehmed'in huzuruna çıkmış; imparatoruna taşıyacağı dostluk namelerini alıp memleketine dönmek için izin almıştı. Habsburg elçisi, bir süre daha İstanbul'da kalıp Osmanlı devlet ricaliyle görüşmeler yaptı; ama geri dönüş hazırlıkları kesintisiz sürüyordu. Habsburg sefaret heyeti, 21 Aralık 1665'te İstanbul'dan yola çıktı; 2 Mart 1666'da Budin'deydi.¹²² Bu arada Viyana'ya gelip giden ulaklar imparatorun elçisinin hatt-ı hareketini, ne zaman hangi menzile

120 *Diarium*, vr. 111^a-112^a.

121 ÖNB, Handschriftensammlung, Cod. 8565, vr. 59^b. Erken modern Osmanlı-Habsburg ilişkileri bakımından en ses getiren din değiştirme örneği, 1715'te Mütefferrika İbrahim Ağa'nın Viyana elçiliği esnasında vuku buldu. Elçinin imamı Mehmed Efendi kaçarak Karmeliter kilisesine sığındı. Yine “Türklükten dönme” Fransisken kilise papazı Emanuel Neuberg ve Ermeni piskopos Elias tarafından Hristiyan ilan edildi; 24 Aralık'ta Stephansdom'da vaftiz töreni tertip edildi. Vaftiz babaları İmparator VI. Karl ve Prens Eugen idi. Leopoldstadt'ta ikamet ediyordu. Bu sebeple Karl Eugen Leopoldstätter ismini aldı. İmparator, sabık imama şehirde kahve işletmeciliği imtiyazı verdi. Vefat ettiği-nde Stephan katedrali kabristanına gömüldü. Dönme imamın vasiyeti, belgenin altındaki Arapça imzasıyla birlikte Viyana arşivinde muhafaza edilmektedir (Karl Teply, “Karl Eugen Leopoldstätter alias Mehmed Effendi – ein hofbefeiter Kaffeesieder im Wien Kaiser Karls VI.”, *Wiener Geschichtsblätter*, 3/27 (1972), s. 374-384).

122 Kolçak, “Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti”, s. 28-30.

ulaşmış olduğunu bildirmekle meşguldüler. En nihayetinde, 27 Şubat'ta Budin'den gelen bir çavuş, şehre – görünen o ki heyetten önce – gelen ulak Rudolfo'nun mesajını Viyana'daki yetkililere ilette: W. Leslie geliyordu.¹²³ O halde, yakın bir tarihte I. Leopold'den dönüş iznini alması için Kara Mehmed Paşa'yı son kez saraya çağırmak iyi olurdu. Veda merasiminin 8 Mart'ta yapılması kararlaştırıldı.

Osmanlı elçisinin Hofburg'a hangi gün gideceği ve nihayet Osmanlı heyetinin tam olarak hangi gün dönüş yolculuğuna çıkacağını bilmek önemliydi. En azından sefaretin maddî ihtiyaçlarını karşılamaktan sorumlu devlet görevlileri için bu böyleydi. Mart'ın ilk günü Harp Şurası'na yazan Carl Ludwig, elçi paşa ve maiyetindekilere mertebelerine yaraşır hediyeler ayarlamakla meşguldü. Ama ona sorulursa, en az bunun kadar ehemmiyetli bir mesele, Osmanlı heyetini sınıra götürecek teknelerin bulunup bir araya getirilmesiydi. Ludwig bunun için sekiz-on günlük bir zamana ihtiyacı olduğunu söylüyor; mümkünse Osmanlıların tamı tamına hangi gün, hangi saatte yola koyulacaklarının saray hazinesine bildirilmesini istiyordu. Sorun her zamanki gibi malıydı. Elçi henüz seyahate hazır değilken tekneleri kiralanmış şaykacılarla birlikte boşu boşuna bekletmek ciddi bir para kaybıydı.¹²⁴

Komiser Huckhardt, Churelitz ve Meninski, 8 Mart günü öğleden önce elçi-yi alıp Hofburg'a götürmek için geldiklerinde Kara Mehmed Paşa'nın kafasında kırk tilki dolaşıyor olmalıydı. Bir gün önce gerçekleşen müzakerelerde elçi *Kreditiv*/itimatnameyi doğrudan imparatorun elinden almak istediğini belirtmişti. Bu talep, ilk huzura kabulde sultanın namesini I. Leopold'e doğrudan takdim etme isteğiyle esas itibarıyla birebir aynıydı. Bunun olamayacağını anlatan yetkililer, Kara Mehmed'in, şayet isterse, veda merasimini imparatorun namesini işin içine katmadan icra edebileceğini söylediler. İtimatname, sonradan Gonzaga'yla yaptığı görüşme esnasında kendisine verilebilirdi. Kara Mehmed bu teklifi kabul etmedi. Bunun üzerine *Kreditiv*'i Hofburg'daki merasimde alacağını öğrenen Kara Mehmed, görünen o ki, en başından beri hayalini kurduğu diplomatik zafere ertesi gün erişebileceği umuduna kapılmıştı.

Bu defa saraydan araba yollanmasını kabul etmemiş; Hofburg'a yakın maiyetiyle birlikte at sırtında geleceklerini söylemişti. İsteğini kabul ettirdi, hatta bu maksatla Hofburg ahırlarından elçiye atlar yollandı. Meninski ve Kara Mehmed,

¹²³ *Diarium*, vr. 120^{a-b}.

¹²⁴ OeStA, HHStA, Türkiye I/138, Konv. 2, vr. 38^a-39^a, Carl Ludwig'ten Hofkriegsrat'a, 1 Mart 1666, Viyana. Krş.: Türkiye I/138, Konv. 2, vr. 40^a, Kara Mehmed'in hediyeleriyle alakalı Hofkammer'e gönderilen yazı.

Huckhardt'ın ardından kabul salonuna girdiklerinde merasimin ilk defasında olduğu üzere ilerlemesi bekleniyordu; aynı protokol uygulanacaktı. Selamlama, etek öpme, nutuk atma fasılları sorunsuz ilerledi. Ne var ki, sıra I. Leopold'ün tartışmalı mektubu vermesine geldiğinde araya ilk defasında olduğu gibi Reichsvizekanzler girerek nameyi imparatorundan alıp Kara Mehmed'e uzattı. Osmanlı elçisi bir süre ayak diretip ne istediğini belli etmeye çalıştıysa da, teşrifatı kabullenmekten başka çare yoktu. Kim bilir, belki de, Viyana'ya giriş alayında olduğu türden bir diplomatik muvaffakiyet sergilemenin hayalini kuruyor; memleketine döndüğünde sultana, sadrazama, yarenlerine, hatta ailesine iftiharla anlatabileceği bir hikâyesi daha olsun istiyordu. Olmadı. Naçar mektubu aldı; bir teşekkür konuşması yaptı. Son sözlerin söylenmesinin ardından Hofburg teşrifatına göre I. Leopold'ün eteğini bir kez daha öpmesi bekleniyordu; Kara Mehmed de bunu yerine getirmedi. Reveranslarını yaparak salonu terk etti.¹²⁵

Osmanlı heyeti 13 Mart 1666'da dönüş yolculuğuna başladı. Sefaret üyeleri ve eşyalar Tuna üzerinden teknelerle taşınıyordu; Komárom üzerinden sınırdaki teati mahalline ulaşıldı.¹²⁶ Osmanlı elçisinin akli halen kendisine verilmesi gerektiği halde ödenmeyen nafakalardaydı. Son günde bile Habsburg yetkilileriyle kapışmaya devam ediyordu; Leslie heyetini bu sebeple sınırın öte yakasında epeyce bekletmişti.¹²⁷ Fazıl Ahmed Paşa olan biteni takip ediyordu. Yolladığı bir telhisle Habsburg elçisinin Estergon'a çıktığı, Kara Mehmed'in ise Komárom'a varmış olduğu haberini IV. Mehmed'e ilettili. Abdurrahman Abdi Paşa'ya göre, IV. Mehmed sadrazamından gelen yazıyı Uzunköprü'deyken almıştı.¹²⁸ Nihayet 20 Mart'ta akşama doğru gerçekleşen elçi mübadelesiyle Kara Mehmed ve Walter Leslie yaklaşık bir sene önce başladıkları yere döndüler.¹²⁹ Şimdi ikisine de elçilik görevleriyle alakalı hükümdarlarına ve ilgili devlet ricaline verecekleri raporu/hesabı hazırlamak düşüyordu.

Kara Mehmed'in döndüğü günlerde Devlet-i Âl-i Osman Girit seferinin hazırlıklarıyla uğraşıyordu. Osmanlı kuvvetleri hareket halindeydi. IV. Mehmed ve Fazıl Ahmed Paşa, Edirne'de Timurtaş menzilinde bir araya gelmişlerdi. Bu esnada

125 *Diarium*, vr. 121^b-122^b; OeStA, HHStA, ÄZA, Zeremonialprotokoll, II. Cilt, s. 1265-1270.

126 *Diarium*, vr. 124^b. Kara Mehmed, sefaretnamesinde Viyana'yı 6 Ramazan 1076/12 Mart 1666'da terk ettiklerini yazıyor ("Cevâhirü't-Tevârih", s. 302).

127 Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti", s. 31-32.

128 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 191; "Cevâhirü't-Tevârih", s. 296.

129 "Cevâhirü't-Tevârih", s. 303.

en geç 1666 Mayıs'ın ilk günlerinde Kara Mehmed Edirne'ye varmış olmalıdır. Abdurrahman Abdi Paşa'ya göre, IV. Mehmed, elçisi ve sadrazamını 6 Mayıs'ta birlikte huzuruna çağırması; Kara Mehmed'in elçilik hatıralarını uzun uzadıya dinlemiş ve tazimen kendisine bir hilat giydirmişti.¹³⁰ Bununla birlikte Kara Mehmed Edirne'ye ilk geldiğinde öncelikle sadrazamın yanına gitmişti. Elçinin ismi, üç mehteriyle beraber 1-8 Mayıs tarihleri arasında Edirne'de sadrazam otağında sefer gerekçesiyle tuğ-ı hümayunun teslimi şerefine dağıtılan hilatleri alanlar arasına kaydedilmişti.¹³¹ Elçi Paşa, I. Leopold'ün sultana hitaben kaleme aldığı mektubunu herhalde 6 Mayıs'taki ziyarette IV. Mehmed'e sunmuştu. Bu arada yanında sadrazam için biri Leopold, diğeri Annibale Gonzaga'ya ait iki mektup vardı. "Nemçe çasarından rikâb-ı hümayûna gelen nâme", iki hanedan arasında sulh edilmesinden duyulan memnuniyeti vurguluyor; Osmanlı elçisinin Viyana'daki vazifesini layıkıyla yerine getirdiğini yazıyordu.¹³² Leopold'ün Fazıl Ahmed'e yazdığı mektup, Kara Mehmed'in Hofburg'a son kez çıktığı 8 Mart gününün tarihini taşıyordu. Bir çeşit *recommenda-tione*/iltimasnameydi; barışın muhafazasının önemini belirttiği gibi Kara Mehmed Paşa'nın bu uğurda oynadığı başarılı elçilik rolünün altını çiziyordu.¹³³ Gonzaga'dan diplomatik muadili Fazıl Ahmed'e yollanan mektup Kara Mehmed'in sefaret övgüsüne biraz daha fazla yer ayırıyordu. Bununla birlikte iki devlet adamının halletmeleri gereken bir soruna, sınır boyunda barışın korunması ve karşılıklı baskınların önlenmesine değiniliyordu. Gonzaga, bu uğurda elinden geleni yaptığını söyleyip aynı hassasiyeti Osmanlı veziriazamından beklediğini ifade ediyordu.¹³⁴

Sonuç Niyetine: Kara Mehmed Paşa Sefaretnamesi veyahut 17. Yüzyılda Bir Osmanlı Elçisi Neyi Ne Kadar Anlatır?

Sefaretnameler, insan elinden çıkma bütün yazılı metinlerde olduğu gibi inşa edilmiş, kurulmuş, düzenlenmiş yapılarıdır. Anlatıcı bizatihi elçinin kendisidir;

130 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 227-228.

131 BOA, D. BŞM. 209, s. 50, 26 Şevval 1076 ilâ 4 Za sene-i minh/1-8 Mayıs 1666;

132 Mektubun Latince taslağı: OeStA, HHStA, Türki I/138, Konv. 2, vr. 44^{a-b}, 8 Mart 1666; Türkçe tercüme: Ali Emiri, IV. Mehmed, 75/8876, 5 Ramazan 1076/11 Mart 1666 (Ek –III). Fazıl Ahmed'in mühürdarı Hasan Ağa, tercüme nüshayı neredeyse eksiksiz biçimde eserine derç etmeyi başarmış görünüyor ("Cevâhirüt-Tevârih", s. 297-298).

133 Latince taslak: OeStA, HHStA, Türki I/138, Konv. 2, vr. 50^{a-b}, 8 Mart 1666; tercüme sureti: "Cevâhirüt-Tevârih", s. 296.

134 Tercüme sureti: "Cevâhirüt-Tevârih", s. 296-297. Gonzaga benzer bir iltimasnameyi Budin valisi Gürcü Mehmed Paşa'ya hitaben de kaleme almıştı. OeStA, HHStA, Türki I/138, Konv. 2, vr. 52^{a-b}, 8 Mart 1666.

metni o kurar, misyonu süresince maruz kaldığı teşrifat usulleri, yolculuk ve ikamet esnasında yaşananları şahsen belirlediği önem derecesine göre kaydeder. Bazı unsurlar sefaretnameye hiç giremezken, bazı hadiseler uzun uzadıya tasvir edilir. Bazı vakaların metinde anlatılması elzemdır; bir büyükelçi, örneğin, gittiği ülkenin hükümdarının huzurunda nasıl bir muamele gördüğünü kaydetmek zorundadır. Elçi ağırlamada uygulanan teşrifat, bir yönüyle, temsili kimlik üzerinden elçiyi gönderen hükümdarın şahsına uygulanmış sayılır. Ama ne olursa olsun, elçi kendi perspektifiyle sınırlıdır; metnin en vazgeçilmez kısımlarında bile kişisel dokunuşları hissedilebilir. Sefaretname yazmak başlı başına muhataralı bir iştir; kalemi eline aldığı anda elçinin yaptığı hatırladıklarını (veya not aldıklarını) kâğıda dökmenin çok ötesindedir. Yazılanlar, diyelim ki bizim örneğimizde, 17. yüzyılın bilinen dünyasının en kudretli, en zengin, en şaşaalı üç beş kişisinden birine takdim edilecektir. Baskı büyüktür. Elçi, birinci ağızdan, ben-merkezli bir metin inşa ettiğinin farkındadır. Bu sebeple dışarıdan kanıtlar, yazdıklarının aynen yazdığı gibi olduğuna şahitlik edecek tanıklar arar. Sefaretnameler, bu sebeple başkalarının ağzından elçinin övüldüğü, o sefaretin o ana değin o ülkede görülen en şatafatlı, en itibarlı diplomatik heyet olduğunu itiraf eden anonim kişilerin ifadeleriyle doludur. Elçi, her halükarda diplomatik vazifesini layıkıyla yaptığını kanıtlama ihtiyacı içindedir; kimi hallerde, baskı o denli büyüktür ki, efendisinin duymak istemeyebileceği veya döndüğü krallık/saltanatta hoş karşılanmayabilecek ayrıntıları (hâlbuki teşrifat tam da ayrıntı işidir) sessizce metninden çıkarır. Hatta bazen açıkça olmayanı yazar.

O halde, en azından 18. yüzyıldan önce, elçilerin sefaretnamelerinde veya elçilikleri esnasında kaleme aldıkları daha kısa mektup ve raporlarında bazı hallerde birbirlerini fazlaca tekrar ettiklerini, farklı aidiyetlerine rağmen bazı klişeleri şaşırtıcı sıklıkla ortaklaşa kullandıklarını gördüğümüzde onları anlamalıyız. Erken modern diplomasi tarihinde örnekler çoğaltılabilir; lakin Osmanlı tarihi çevresinde tutsak bile, 17. yüzyıl başında İstanbul'a gelen İngiliz elçisi Thomas Glover sultanın hiçbir elçiye göstermediği iltifat ve nezaketi kendisine bahsettiğini söylerken aslında ne söylemektedir?¹³⁵ Kabaca neredeyse bütün elçilerin söylediği şeyin aynısını. Ya da 1644'te gelen huysuz Habsburg elçisi Hermann Czernin,

135 Florian Kühnel, "No Ambassadors Ever Having the Like': Die Übertretung der diplomatischen Rituale und die Stellung der Gesandten am osmanischen Hof", *Interkulturelle Ritualpraxis in der Vormoderne: Diplomatische Interaktion an den östlichen Grenzen der Fürstengeschellschaft*, ed. Claudia Garnier, Christine Vogel (Berlin: Duncker & Humboldt, 2016), s. 95-122.

sefaretnamesinde, Bâb-ı Âlî'de işler istediği gibi gitmediğinde, sözümlerine, arz odasında Sultan İbrahim'le hayli öfkeli başlayan bir konuşmaya girdiğini (esasen sultanın elçiyi azarlaması) ve verdiği kısa ve etkili bir cevapla padişahın bile takdirini kazanan bir hamleyle tartışmadan muzaffer çıktığını yazmaktadır.¹³⁶ Buna göre, Czernin, iki şeye birden inanmamızı beklemektedir: Teşrifatin aksine, sultanın arz odasında kendisine doğrudan hitap ettiğine ve kendisinin de usta ve cesur bir yanıtla sultanı alt ettiğine. Veyahut 17. yüzyılda Osmanlı sarayına gelen Leh elçilerinin raporlarında padişahın önüne geldiklerinde koltukaltlarından çekilip yere indirildiklerini yazmayı unutmaları ya da bu sahneyi bambaşka tasvir etmeleri, aynı insanî kaygı ve beklenti yönetiminden kaynaklanmaktadır. Elçiler, ne kendileri bu halde olmayı istemektedirler; ne de Lehistan'da onları dinlemeye can atan kral ve meclis üyeleri olan biteni tüm çıplaklığıyla duyduğunda mutlu olacaklardır.¹³⁷ Dariusz Kołodziejczyk'in vaktiyle uyardığı gibi, elçi raporları, çoğu vakit tasvir ediyormuş gibi yaptıkları dünyadan ziyade bize yazarın zihin dünyasını anlatmaktadır.¹³⁸ Kaldı ki, bir elçinin başına gelenler ne olursa olsun, döneminde geçerli sefaretname tertip etme usullerinin, başka bir deyişle, müesses bir yazın türünün kalıplarını ne derece zorlayabileceği bir muammadır. Bu tespitlerin tamamı Kara Mehmed sefaretnamesi için de geçerlidir.

1666 tarihli Kara Mehmed sefaretnamesi, arz suretinde sunulan elçi mektupları bir yana bırakılırsa, Osmanlı diplomasi tarihinin bilinen en erken tarihli sefaretname metnidir. Muhtasar ve nispeten aceleyle yazılmış bir metindir; türünün ilk örnekleri arasında olduğu kolayca anlaşılabılır. Elçi Mehmed Paşa'nın Habsburg illerindeki deneyiminin kısa da olsa yazılı metin haline getirilmesi, bu tarihlere Köprülü Fazıl Ahmed başkanlığındaki idarî bürokrasiyle Edirne'deki sarayın

136 *Zweite Gesandtschaftsreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic nach Constantinopel im Jahre 1644*, [hrsg. Franz Tischer] (Neuhaus: Druck und Verlag von A. Landfrass Sohn, 1879), s. 35. Krş.: Harriet Rudolph, "The Material Culture of Diplomacy: The Impact of Objects on the Dynamics of Habsburg–Ottoman Negotiations at the Sublime Porte (1530–1650)", *Politische Kommunikation zwischen Imperien: Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, hrsg. Gunda Barth-Scalmani, Harriet Rudolph, Christian Steppan (Innsbruck: StudienVerlag, 2013), s. 214 ve 16. not.

137 Tetiana Grygorieva, "Symbols and Perceptions of Diplomatic Ceremony: Ambassadors of the Polish–Lithuanian Commonwealth in Istanbul", *Kommunikation durch symbolische Akte. Religiöse Heterogenität und politische Herrschaft in Polen–Litauen*, hrsg. Yvonne Kleinmann (Stuttgart: Steiner, 2010), s. 123–124, 127–128.

138 Dariusz Kołodziejczyk, "Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray", *Journal of Early Modern History*, 7 (2003), s. 245–252.

karşılıklı işleyiş biçimiyle ilgili görünüyor. Kara Mehmed, evvela Fazıl Ahmed'in yanına gelip onunla görüştüğüne göre, sefaretiyle alakalı bilgileri sadrazama zaten şifahen vermiş olmalıydı. Elçi Paşa, 6 Mayıs'ta Edirne sarayında herhalde aynı şeyleri bir kez de sultana anlatmıştı. Ne var ki, IV. Mehmed duyduklarının yazılı hale getirilmesini emretti.¹³⁹ Kara Mehmed'in sefaretnamesi, 10 Mayıs 1666'da saraya takdim edildiğine göre, aradaki birkaç gün içinde kaleme alınmıştı. Elçi Paşa, bir kez daha yazdıklarını evvela Fazıl Ahmed Paşa'ya okuttu;¹⁴⁰ kaynaklar veziriazamın metne müdahale edip etmediğini söylemiyorlar. Bununla birlikte Abdurrahman Abdi Paşa, rikaba sunulan sefaretnameyi yine sultanın talimatıyla harfine dokunmadan (*aynı ibâretiyle*) eserine istinsah ettiğini belirtiyor.

Kara Mehmed sefaret anlatısına Budin'e geldiği günden başlar. Buradan imparator elçisiyle teati edileceği mahalle kadar geçtiği menzilleri hızlıca ismen zikreterek geçer; elçi değişimi merasimini, sefaretnamesinin toplam büyüklüğü açısından ele alınırsa, nispeten ayrıntılı anlatır. Viyana'ya değin yük indirilen menziller yine aceleyle aradan çıkarılır. Metninde elçinin Viyana günlerini nasıl geçirdiğine dair neredeyse hiçbir şey yoktur. Kara Mehmed, bunun yerine, kente giriş alayı ve Hofburg'daki kabul merasimlerini birbirinin peşi sıra tarif eder. Osmanlı elçisi, geri dönüş seyahatine ilkin nazaran biraz daha geniş yer ayırır; sınırdaki elçi mübadelesini bir kez daha anlatır. Kara Mehmed, sefaretnamesinin sonuna doğru, o satırlara değin diplomatik başarılarını teşrifattaki saygınlığı yoluyla ihsas ettirmeye çalışırken metnin tonunu değiştirir; ne denli eşsiz bir elçilik hizmeti görmüş olduğunun kanıtlarını sıralamaya başlar. O ana gelinceye değin Osmanlı sarayından buraya yollanan hiçbir elçiye, ikinci huzura kabul sonrasında bir altın zincirden fazlası verilmemiştir; oysaki kendisine altın zincire ilaveten yirmi vukıyye çeken gümüş eşya verilmiştir. Keza Kara Mehmed'den evvel Viyana'ya gelen heyetler en fazla 120 kişi iken o Habsburg payitahtına yanında 295 adamla gitmiştir. Elçi Paşa, metnin sonuna ayrıca baştan sona gezdiğini söylediği Viyana kalesinin tabya, hendek, kapılarının sayısıyla duvar kalınlıklarını eklemiştir. Bu yönüyle sefaretnamenin bir nevi istihbarat raporu işlevi de taşıdığı iddia edilebilir.

Sefaretnamenin Mühürdar Hasan Ağa ve Abdurrahman Abdi Paşa tarafından kaydedilen nüshaları arasında ufak tefek farklılıklar var. Bunların bir kısmı, tarih atlamaları ve ifadelerin uzatılıp kısaltılması gibi asla müessir olmayan farklardır. Abdurrahman Abdi, Viyana kalesine dair bilgileri sefaretnamenin ortasında,

139 Abdurrahman Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*, s. 229.

140 "Cevâhirü't-Tevârih", s. 298.

elçinin Viyana'dan çıkışını anlattığı yerin hemen arkasına yerleştirir. *Cevâhîrû't-tevârih*'teki nüsha bir nebze daha tafsilatlıdır; lakin burada bulunmadığı halde *Vekâyi'-nâme*'de yer alan fazladan bir malumat nüshaların tertip ediliş şekilleri hakkında düşündürücüdür. Abdi Paşa, *Vekâyi'-nâme*'de Habsburg arazisine giren Kara Mehmed'in Yanık kalesi varoşunda konakladığında kale kaptanının elçiyi hürmeten ziyaret ettiğini kaydeder. Bu bilgi Mühürdar Hasan'ın kaydettiği sefaretname nüshasında eksiktir. Kanaatimce, Kara Mehmed telif ettiği sefaretnameyi Fazıl Ahmed'e gösterdikten sonra metinde bazı değişiklikler yapılmıştı. Ne var ki, Mühürdar Hasan Ağa, metnin ilk telifini görüp eserine kaydetti. Sefaretnamenin ikinci telifi/son hali saraya takdim edildi; *Vekâyi'-nâme*'ye hiçbir ibaresi değiştirilmeden kaydedilen metin buydu.

Peki, Kara Mehmed, bu bölümün girişinde tanıtılan erken modern elçilere ne kadar benziyordu? Sefaretnamesine bakılırsa, aynı asırlarda yaşadığı meslektaşlarından bir farkı yoktu. O da, metnin merkezine kendisini yerleştiriyor; Kut-sal Roma imparatorunun o güne değin başını çektiği kadar heybetli ve şatafatlı bir elçilik heyeti görmediğini belirtiyordu. Şahsını övmek için dile getirdiği bazı hususlarda hakkı vardı. Mesela, tıpkı sefaretnamesinde iftiharla dile getirdiği gibi, elçinin Viyana ve çevresinde gezilere çıkmasına engel olunmamıştı. Gerçi Kara Mehmed, bunun başka elçilere değil, yalnızca kendisine tanınan bir ayrıcalık olduğunu söylüyordu; ama bu epeyce tartışmalıydı. Viyana'ya sancak açıp mehter çalarak girdiğini yazarken keyif aldığı belliydi; kısacık sefaretnamesinde bu hususta Habsburg yetkilileriyle giriştiği tartışmaları kaydetmekten bile yüksünmemişti. Burada da gönlünce kalem oynatabilirdi; kente giriş resmigeçidinde diplomatik hasımlarına gerçekten de dış geçirmeyi bilmişti.

Bununla beraber Kara Mehmed, gerekli olduğuna inandığı hallerde hakikati çarpıtmaktan, okuyucusunu manipüle etmekten sakınmıyordu. Ona sorulursa, 30 Mayıs'ta Komárom'da Szöny köyü civarındaki elçi değişiminde Kara Mehmed Osmanoğulları hanesinin ezeli düşmanı karşısındaki üstünlüğünü tescil etmişti. Diplomatik mütekabiliyeti sağlamak adına eşit mesafelerle dikilen üç direk elçilerin birbirlerine tam da aynı anda mülaki olmalarını temin etmeliydi. Kara Mehmed, ortadaki direğe erken gelen elçinin mağlup (üstün taraftan sulh istirham eden) kabul edileceğini biliyordu; şükürler olsun ki, küffar elçisi buluşma direğine kendisinden biraz evvel gelmişti. Hâlbuki öyle olmadı. Kara Mehmed sefaretnamesi dışındaki bütün kaynaklar (Evliya Çelebi dâhil), elçi teatisinin tam da olması gerektiği gibi cereyan ettiğini, aynı anda ortadaki direğe varan elçilerin bir elleriyle direğe tutunurken diğer elleriyle

tokalaştıklarını gösteriyor.¹⁴¹ Dahası da vardı. Kara Mehmed'e bakılırsa, 18 Haziran'da Hofburg'a gittiğinde imparator name-i hümayunu almak için iskemesinden birkaç adım yürüyerek ayrılmış; elçinin elinden saygıyla aldığı mektubu yine hürmeten başı hizasına kaldırıp yanındaki masaya yerleştirmişti. Oysaki Kara Mehmed'in hikâyesini makalenin başından beri takip eden bizler, bunların olan değil, elçinin olmasını istediği şeyler olduğunu biliyoruz. Kara Mehmed, sultanın yaşananların aslından ziyade kendi şekillendirdiği versiyonundan haz edeceğini düşünmüş olmalı; erken modern diplomasi dünyasına mensup birçok kişinin düşündüğü gibi.

Sefaretnamenin en ilginç bölümlerinden biri, 1666 Mart'ında memalik-i Osmaniyye'ye dönmek için yola koyulan Kara Mehmed'in dönüş güzergâhında Pojon'a (Bratislava) uğradığını belirtmesidir. Meninski, elçilik günlüğünde buna değinmiyor; ama doğrusu istenirse, saray tercümanı, Kara Mehmed sefaretinin bu son günlerine dair daha evvelki vakitlere kıyasla zaten belirgin biçimde az bilgi veriyor. Osmanlı heyeti Tuna üzerinden ilerlediğine göre, Mehmed Paşa'nın dediği gibi Pojon'da iki saatlik bir mola verilmiş olması akla son derece yatkındı. Bir kere daha hatırlatayım; Kara Mehmed sefaretnamesi kısa bir metindir, elçinin takririnde yer verdiği her şeye bir biçimde değer atfettiğini kabul etmek gerekir. Sanırım, onun açısından Pojon'a uğramış olması da değerliydi; ne de olsa, bu kale "Nemçe Çasarı'nın koronası (taç) hıfz olunduğu" (daha doğrusu Macar St. István tacının yurdu; ama imparator aynı zamanda Macar kralı sayılıyordu) yerdı. Kara Mehmed'in Edirne sarayındakilere yaptığı bu duyuru, bir bakıma, Köprülü sadaretinin saltanata ne denli hayırlı hizmetler yapmış olduğunun hatırlatılmasıydı. Üç sene önceki savaşta Köprülü Fazıl Ahmed serdarlığındaki sefer ordusu (ve oradan kopup Moravya'ya akın eden Tatar ve serhat atlıları¹⁴²), Habsburg yönetiminde öylesine büyük bir korkuya sebep olmuştu ki, I. Leopold, gelenek ve teamüllere ne kadar aykırı olursa olsun, Macar tacını Osmanlıların eline geçme ihtimaline karşılık Pojon'dan çıkartıp Viyana'ya getirtmişti.¹⁴³

141 Kolçak, "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti", s. 7-8.

142 Peter Broucek, "Türkenjahr 1663 und Niederösterreich", *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, Neue Folge, 40 (1974), s. 207-208.

143 Géza Pálffy, "Wie kam die ungarische Krone 1663 in die Kaiserstadt Wien?", *Wiener Archivforschungen: Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien*, István Fazekas, hrsg. Z. Cziráki, A. Fundárková, O. Manhercz, Z. Peres, M. Vajnági (Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien, 2014), s. 183-194.

Kara Mehmed, sefaretnamesinde Viyana'ya iki saatlik mesafede Eski Beç (Eski Viyana) denilen tepelik bir alana gittiğini de yazar. Burada bulunan kale ve etrafındaki köyler harap haldedir. Yazdıklarına bakılırsa, elçi, sorup soruşturmuş ve bu mahaldeki viraneliğin “Uyvar senesi seferinde” Osmanlı ve Tatar askerlerinin yaptığı baskından kaldığını öğrenmiştir. Sefaretnameye göre, Türk savaşçıları orada da durmamış; iki menzil içeri girerek 200.000 insanı esir edip götürmüşlerdi. Hâlbuki Kara Mehmed'in takririnde tasvir ettiği yer Sultan Süleyman'ın 1529 seferinde bıraktığı yadigârdan, Osmanlı savaşçılarının berhava ettiği söylenen Kahlenberg tepesindeki şatodan başkası değildi. Tepeden bakıldığında fersahlarca uzakta kalan Marchfeld düzlükleri görülebiliyordu; 1663'te bir Tatar akınının bu raya ulaştığı da vakiydi.¹⁴⁴ Gelgelelim, ne şatoyu yerle bir edenler 1663'teki savaşçıları; ne de Tatar atlıları Kara Mehmed'in anlattığı kadar yaklaştırmışlardı. Elçinin sefaretnamesini inşa ederken başvurduğu yolları düşündüğümde, bu bilgi kaymasının da bilinçli bir tercih olmasından kuşulanıyorum. Kara Mehmed, belki de, Viyana'ya iki saat mesafede olduğunu (üstelik üç beş satır içinde mesafe bilgisini iki kere veriyor) söylediği bir yerin 1663'te altüst edildiğini söyleyerek bir kez daha Fazıl Ahmed'in serdarlık meziyetlerinin altını çizmeye çalışıyordu.

Bir Sefaret Hikâyesi (1665–1666): Kara Mehmed Paşa, Viyana Günleri, Elçilik Heyeti ve Sefaretnamesi

Öz ■ Osmanlı ve Habsburg sarayları, 10 Ağustos 1664'te Vasvar'ta imzaladıkları antlaşmayla aralarında bir süredir devam eden savaşı sonlandırdılar. Vasvar antlaşmasının son maddesinde büyükelçi statüsünü haiz iki elçinin karşılıklı teati edilmesine karar verildi. Kara Mehmed Paşa 1665'te gittiği Habsburg payitahtı Viyana'da IV. Mehmed adına elçilik görevini yerine getirdi. Bu yazı, Kara Mehmed'in sefaret hizmetine seçilişi, Viyana yolculuğu, elçilik heyetinin kimlerden oluştuğu, büyükelçinin Viyana'da karşılaştığı teşrifat vs. konularını Avusturya ve Osmanlı arşiv kaynakları muvacehesinde ele almaktadır. Makale, Kara Mehmed Paşa elçiliği üzerine bugüne değin yapılan çalışmaların değerlendirmesiyle başlamakta ve elçiliğin tarihsel tecrübesi ana kaynaklar temelinde bir kez daha yazılmaktadır. Sefaret heyetinin üyelerini tespit etmek için sergilenen uğraş ve yazının sonunda Kara Mehmed'in sefaretnamesinde ifade ettiklerinin metin tahliline tabi tutulması çalışmanın özgün yanlarını oluşturmaktadır. Anahtar kelimeler: Osmanlı, Habsburg, Diplomasi, Kara Mehmed, Sefaretname, Teşrifat, Elçilik Heyeti.

144 Kreutel, *Im Reiche des Goldenen Apfels*, s. 283-284.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

Avusturya Devlet Arşivi/Österreichisches Staatsarchiv (OeStA)

Haus, Hof-, und Staatsarchiv (HHStA)

Türkei I/138; Türkiye I/139, Konv. 1, vr. 72^a-147^b. [=Diarium, Franz de Mesgnien-Meninski'nin elçilik günlüğü]

Ältere Zeremonialakten (ÄZA), Zeremonialprotokoll, II. Cilt.

Finanz- und Hofkammerarchiv

Reichsakten 307, vr. 1097-1375 (Kara Mehmed Paşa sefaretine ilişkin belgeler fasikülü).

Avusturya Milli Kütüphanesi/Österreichische Nationalbibliothek (ÖNB)

Handschriftensammlung, Cod. 8565.

Cumhurbaşkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Ali Emiri, IV. Mehmed, 84/9941; 93/9912

Bâb-ı Defteri, Baş Muhasebe Kalemi (D. BŞM.) 209; 223; 1080

İbnülemin, Hariciye 1/49; 2/153

Kamil Kepeci (KK.) 1960

Maliyeden Müdevver Defterler (MAD.) 4625

Mühimme Defteri (MD) 95

Topkapı Sarayı Müzesi Arşivi (TSMA) d. 2352/50, d. 2352/942; e. 560/92

Yabancı Arşivler (YB.), 04, 2/49

Yayımlanmış Kaynak ve Belge Derlemeleri

Abdurrahman Abdi Paşa: *Vekâyi'-nâme, Osmanlı Târîhi (1648–1682)*, Tahlil ve Metin Tenzidi, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul: Çamlıca 2008.

Evliya Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî: *Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi*, 7. Kitap: Topkapı Sarayı Kütüphanesi Bağdat 308 Numaralı Yazmanın Transkripsiyonu-Dizini, haz. Yücel Dağlı, Seyit Ali Kahraman, Robert Dankoff, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları 2003.

Feigius, Johann Constantin: *Wunderbahrer Adlers-Schwung oder Fernere Geschichts-Fortsetzung Ortelii Redivivi et Continuati*, I, Wien: Gedruckt in Verlegung Leopoldi Voigt 1694.

Levinson, Arthur: "Nuntiatürberichte vom Kaiserhofe Leopolds I. (1657, Februar bis 1669, Dezember)", *Archiv für österreichische Geschichte*, 103. Band (1913), s. 547-841.

- Mémoires du Chevalier D'Arvieux. Envoye extraordinaire du Roy à la Porte, Consul d'Alep, d'Alger, de Tripoli, & autres Echelles du Levant*, VI, Paris 1735.
- Mustafa Zühdi: *Ravzatü'l-Gazâ (Târih-i Uyvar)* (1663-1665), Tahlil ve Metin, Doktora Tezi, haz. Merve Yılmaz, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi, 2012.
- Râşid Mehmed Efendi: *Târih-i Râşid*, I (1071-1114/1660-1703), haz. Abdülkadir Özcan, Yunus Uğur, Baki Çakır, Ahmet Zeki İzgöer, İstanbul: Klasik 2013.
- Rycaut, Paul: *The History of the Turkish Empire, from the Year 1623, to the Year 1677. Containing the Reigns of the Last Three Emperors, viz. Sultan Morat, or Amurat IV. Sultan İbrahim and Sultan Mahomet IV, his Son, The Thirteenth Emperor, now Reigning*, London: Printed by J.D. for Tho. Baffet, R. Clavell, J. Robinson, and A. Churchill MDCLXXXVII.
- Silahdar Fındıklılı Mehmed Ağa: *Zeyl-i Fezleke* (1065-22 Ca.1106/1654-7 Şubat 1695), Doktora Tezi, haz. Nazire Karaçay Türkal, Marmara Üniversitesi, 2012.
- Tafferner, Paul: *Der Röm. Kay. May. Leopoldi I. An Deß grossen TürckenSultans Mehmet Cham Ottomanische Porten Anno 1665. den 25. May abgeordnete Botschafft, Welche Ihro Hochgrafl. Excellenz, etc. Herr, Herr Walther Leßlie, deß Heil. Röm. Reichs Graff und Herr zu Pettau ... denckwürdig verrichtet*, Wien [ca. 1670].
- Warneri, Levini: *De Rebus Turcicis Epistolae Ineditae*, ed. G. N. du Rieu, Lugduni Batavorum: E. J. Brill 1883.
- Yücel, Abubekir Sıddık (haz.): *Mühürdar Hasan Ağa'nın Cevâhirü't-Tevârihi*, Doktora Tezi, Erciyes Üniversitesi, 1996.
- Zweite Gesandtschaftsreise des Grafen Hermann Czernin von Chudenic nach Constantinopel im Jahre 1644*, [hrsg. Franz Tischer] Neuhaus: Druck und Verlag von A. Landfrass Sohn 1879.

Yayımlanmış Eserler

- Aktan, Berkin: "Kara Mehmed Paşa'nın Viyana Elçiliği (1665)", *Türklük Bilgisi Araştırmaları-Özer Ergenç Armağanı Cilt I*, 51 (2019), s. 147-176.
- Başkurt, A. Çağrı: *Vallâhî canım, ben Rumeli Beylerbeyiyim! Avrupa'da İlk Muhteşem ve Mükemmel Elçilik Heyetinin Hikâyesi: Kara Mehmed Paşa ve Viyana Elçiliği (1665)*, İstanbul: Libra Kitap 2020.
- Broucek, Peter: "Türkenjahr 1663 und Niederösterreich", *Jahrbuch für Landeskunde von Niederösterreich*, Neue Folge, 40 (1974), s. 179-208.
- Can, Mustafa: "Elçi Kara Mehmed Paşa Örneği Üzerinden Osmanlı Diplomasi Teşrifatına Dair Bir Analiz", *"Tarihin İzinde Bir Ömür". Prof. Dr. Nuri Yavuz'a Armağan*, ed. Necdet Hayta, Bahattin Demirtaş, Mustafa Can, Ankara: Berikan Yayınevi 2019, s. 241-264.

- Cevrioğlu, Mahmut H.: *XVII. Yüzyılın İlk Yarısında Osmanlı-Habsburg Diplomatik İlişkileri ve Osmanlı Diplomasisi*, Doktora Tezi, İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi, 2021.
-: "Avusturya'da Osmanlı Diplomasisi: Büyükelçi Recep Ağa'nın Viyana Sefareti (1628-1629)", *OTAM*, 50 (2021), s. 81-111.
- Ercan, Hüseyin O.: "Rıdvan Ağa'dan Süleyman Bey'e (1634-1774): Osmanlı Elçilik Heyetlerinin Avusturya Devlet Arşivindeki İzleri", *Osmanlı Araştırmaları/The Journal of Ottoman Studies*, 56 (2020), s. 49-96.
- Göçek, Fatma M.: *East Encounters West. France and the Ottoman Empire in the Eighteenth Century*, New York-Oxford: Oxford University Press 1987.
- Grygorieva, Tetiana: "Symbols and Perceptions of Diplomatic Ceremony: Ambassadors of the Polish-Lithuanian Commonwealth in Istanbul", *Kommunikation durch symbolische Akte. Religiöse Heterogenität und politische Herrschaft in Polen-Litauen*, hrsg. Yvonne Kleinmann, Stuttgart: Steiner 2010, s. 115-131.
- Hammer, Joseph von: *Geschichte des Osmanischen Reiches*, VI, Pest: C. A. Hartleben's Verlage 1830.
- Karácson, Imre: *Evlia Cselebi török világutazó magyarországi utazásai 1664-1666*, Budapest: Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia 1908.
- Kolçak, Özgür: "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Devlet Yapısına Dair Gözlemleri (1665)", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 54 (2011), s. 55-89.
-: "Habsburg Elçisi Walter Leslie'nin Osmanlı Ziyareti: Bir Tarihsel Anlatı İnşası (1665-1666)", *Tarih Dergisi*, 79/1 (2023), s. 1-38.
-: "Nezakette Kusur Etmeyen Barbarlar: Diplomasi ve Kültürel Yargılar Arasında Bir Cizvit Rahibinin Osmanlı Gözlemleri (1665-1666)", *Güneydoğu Avrupa Araştırmaları Dergisi*, 30/2 (2016), s. 23-48
-: "XVII. Yüzyıl Osmanlı-Habsburg Diplomasi Tarihine Bir Katkı: 1664 Vasvar Antlaşması'nın Tasdik Sürecine Dair Yeni Bulgular", *Dîvân. Disiplinlerarası Çalışmalar Dergisi*, XXII/43 (2017), s. 25-88.
- Kołodziejczyk, Dariusz: "Semiotics of Behavior in Early Modern Diplomacy: Polish Embassies in Istanbul and Bahçesaray", *Journal of Early Modern History*, 7 (2003), s. 245-256.
- Kreutel, Richard F.: *Evljâ Čelebi's Bericht über die Botschaftreise des Qara Mehmed Pascha nach Wien (1665)*, Doktora Tezi, Universität Wien, 1948.
-: "Ewljâ Čelebi's Bericht über die türkische Großbotschaft des Jahres 1665 in Wien. Ein Vergleich mit zeitgenössischen türkischen und österreichischen Quellen", *Wiener Zeitschrift für die Kunde des Morgenlandes*, 51 (1948-52), s. 188-242.
-: *Im Reiche des Goldenen Apfels. Des türkischen Weltenbummlers Evliyâ Čelebi denkwürdige Reise in das Giaurenland und in die Stadt und Festung Wien anno 1665*, Graz-Wien-Köln: Verlag Styria 1957.

- Kühnel, Florian: “‘No Ambassadors Ever Having the Like’: Die Übertretung der diplomatischen Rituale und die Stellung der Gesandten am osmanischen Hof”, *Interkulturelle Ritualpraxis in der Vormoderne: Diplomatische Interaktion an den östlichen Grenzen der Fürstengeschellschaft*, ed. Claudia Garnier, Christine Vogel, Berlin: Duncker & Humboldt 2016, s. 95-122.
- Mehmed Zeki (Pakalın): “Beç’de Osmanlı Sefiri”, *Edebiyat-ı Umumiye Mecmuası*, XV/46 (1336/1917), s. 325-329.
- Meienberger, Peter: *Johann Rudolf Schmid zum Schwarzenhorn als kaiserlicher Resident in Konstantinopel in den Jahren 1629–1643. Ein Beitrag zur Geschichte der diplomatischen Beziehungen zwischen Österreich und der Türkei in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts*, Bern-Frankfurt/M: Herbert-Peter Lang 1973.
- Pálffy, Géza: “Wie kam die ungarische Krone 1663 in die Kaiserstadt Wien?”, *Wiener Archivforschungen: Festschrift für den ungarischen Archivdelegierten in Wien*, István Fazekas, hrsg. Z. Cziráki, A. Fundárková, O. Manhercz, Z. Peres, M. Vajnági, Wien: Institut für Ungarische Geschichtsforschung in Wien 2014, s. 183-194.
- Perger, Richard ve Ernst D. Petritsch: “Der Gasthof „Zum Goldenen Lamm“ in der Leopoldstadt und seine türkischen Gäste”, *Studien zur Wiener Geschichte. Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 55 (1999), s. 147-172.
- Petritsch, Ernst D.: “Die osmanische Großbotschaft und der Weltreisende Evliyâ Çelebi in Wien (1665/66)”, *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*, hrsg. Karin Sperl, Martin Scheutz, Arno Strohmeyer, Eisenstadt: Burgenländisches Landesarchiv 2016, s. 269-291.
- Rudolph, Harriet: “The Material Culture of Diplomacy: The Impact of Objects on the Dynamics of Habsburg–Ottoman Negotiations at the Sublime Porte (1530–1650)”, *Politische Kommunikation zwischen Imperien: Der diplomatische Aktionsraum Südost- und Osteuropa*, hrsg. Gunda Barth-Scalmani, Harriet Rudolph, Christian Steppan, Innsbruck: StudienVerlag 2013, s. 211-238.
- Steiner, Philip: “Die hasbsburgische Großbotschaft unter Walter Leslie anhand des Reiseberichts des jesuitischen Gesandtschaftskaplans Paul Tafferner (1665/66)”, *Die Schlacht von Mogersdorf/St. Gotthard und der Friede von Eisenburg/Vasvár 1664. Rahmenbedingungen, Akteure, Auswirkungen und Rezeption eines europäischen Ereignisses*, hrsg. Karin Sperl, Martin Scheutz, Arno Strohmeyer, Eisenstadt: Burgenländisches Landesarchiv 2016, s. 233-267.
-: “Zwischen Religiösen Vorbehalten und dem Pflichtgefühl. Die habsburgische Großbotschaft unter Walter Leslie an die Hohe Pforte (1665–1666)”, *Historisches Jahrbuch*, 132 (2012), s. 276-303.

- Teplý, Karl: “Evliyâ Çelebî in Wien”, *Der Islam. Zeitschrift für Geschichte und Kultur des islamischen Orients*, 52 (1975), s. 125-131.
-: “Karl Eugen Leopoldstätter alias Mehmed Effendi – ein hofbefreiter Kaffeesieder im Wien Kaiser Karls VI.”, *Wiener Geschichtsblätter*, 3/27 (1972), s. 374-384.
-: “Türkentaufen in Wien während des Großen Türkenkrieges 1683-1699. Wesen und Bedeutung der Türkentaufen”, *Jahrbuch des Vereins für Geschichte der Stadt Wien*, 29 (1973), s. 57-87.
-: *Die Einführung des Kaffees in Wien. Georg Franz Kolschitzky, Johannes Diodato, Isaak de Luca*, Wien: Verein für Geschichte der Stadt Wien 1980.
-: *Die kaiserliche Großbotschaft an Sultan Murad IV. im Jahre 1628. Des Freiherrn Hans Ludwig von Kuefsteins Fahrt zur Hohen Pforte*, Wien: Verlag A. Schendl 1976.
-: “Türkische Gesandtschaften nach Wien (1488-1792)”, *Österreich in Geschichte und Literatur*, 20 (1976), s. 14-32.
- Tóth, Hajnalka: “The Circumstances and Documents of the Peace of Vasvár”, *Archivum Ottomanicum*, 34 (2017), s. 243-256.
- Uluskan, Murat: “Osmanlı Diplomatiği Hediye Geleneğine Bir Örnek. Avusturya İmparatoruna Gönderilen Hediyeler ve Bunların Temini (1665–1669)”, *Hediye Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, Aylin Koç, İstanbul: Kitabevi 2007, s. 72-82.
- Wagner, Georg: “Österreich und die Osmanen im Dreißigjährigen Krieg. Hermann Graf Czernins Grossbotschaft nach Konstantinopel 1644/45”, *Mitteilungen des Oberösterreichischen Landesarchivs*, 14 (1984), s. 325-392.
-: *Das Türkenjahr 1664. Eine europäische Bewährung, Raimund Montecuccoli, die Schlacht von St. Gotthard-Mogersdorf und der Friede von Eisenburg (Vasvár)*, Eisenstadt: Burgenländisches Landesarchiv 1964.

EK-I: Osmanlı Elçilik Heyeti Mensupları (1665)

- 1- Kara Mehmed Paşa (büyükelçi)
- 2- Mustafa Bey (Kara Mehmed Paşa'nın oğlu)
- 3- Hüseyin Bey (paşa kethüdası/Hofmeister/maggiordomo)
- 4- Veli Ağa (divan efendisi/Canzler/cancelliere)
- 5- Mühürdar ağa (Sigillbewacher/custode del sigillo)
- 6- Abdurrahman Efendi (kadı/judex/giudice e prete)
- 7- Osman Efendi (imam/Pfarr[c]/principal sacerdote)
- 8- Yusuf Ağa (kapıcılar kethüdası/Marschall/principal ufficiale)
- 9- Hasan Ağa (kapıcıbaşı/Obrist Cammerer)
- 10- Mehmed Ağa (kapıcı/Cammerer)
- 11- Şaban Ağa (kapıcı/Cammerer)
- 12- Hacı İbrahim Ağa (kapıcı/Cammerer)
- 13- Osman Ağa (kapıcı/Cammerer)
- 14- Veys Ağa (kapıcı/Cammerer)
- 15- Osman Bey (baş hazinekar/groste Schatzmeister)
- 16- Hazinekar ağa (Schatzmeister/segretario della camera)
- 17- Silahdar ağa (Sabeltrager)
- 18- Çuhadar ağa (Guardarobba)
- 19- Rikab ağası
- 20- İbrahim Bey (Paşa kethüdası Hüseyin Bey'in kardeşi/Des Hoffmaisters Bruder/fretto del maggiordomo)
- 21- Osman Bey (paşa kethüdası hazinekarı/des Hoffmaisters Schazmaister/tesoriere del maggiordomo)
- 22- Receb Bey
- 23- Hasan Bey
- 24- Hasan Bey
- 25- Abdullah Bey
- 26- Ramazan Bey
- 27- Hüseyin Bey
- 28- Ahmed Bey
- 29- Ahmed Bey
- 30- Hüseyin Bey
- 31- Hasan Bey
- 32- Mehmed Bey
- 33- Evliya Efendi/Ewlia efendi

- 34- İsmail Ağa
- 35- İbrahim Ağa
- 36- Hasan Ağa
- 37- Hacı Mehmed Ağa
- 38- Seyyid Mehmed Ağa
- 39- Mehmed Ağa (Budin beylerbeyinin adamlarından)
- 40- Ömer Bey, Budinli (Hacı Ömer Ağa)
- 41- Mehmed Ağa, İstolni Belgrad alay beyi
- 42- Hacı Bayram Ağa, serhat halkından (Gränizer/dalli confini)
- 43- Derviş (Derbisce/Cserwischo), Estergonlu odabaşı (Corporal)
- 44- Abdullah Çavuş, Budinli
- 45- Hasan Çavuş, Budinli
- 46- Nurullah Çavuş, Budinli
- 47- Osman Bey, Budinli
- 48- Yunus Çavuş, Budinli
- 49- Bir çeribaşı, serhat halkından (Gränizer/dalli confini)
- 50- Mustafa Ağa (baş konakçıbaşı/Der groste Quartiermaister)
- 51- Ahmed Ağa (konakçıbaşı/Quartiermaister/quartiermaestro)
- 52- Ali Ağa, Arnavut (emin-i araba/Wagenmeister/cocchiere)
- 53- İlyas Ağa (mirahur/Stallmeister/cavallerizo)
- 54- Rikabdârlar
- 55- Ser-sarracan/saraç başı ve saraçlar
- 56- Şatır başı ve şatırlar (üç kişi)
- 57- Seyis başı ve seyisler
- 58- Katırcılar
- 59- Sakayan
- 60- Mustafa Ağa (arpa emini/Futtermeister/futtermaestro)
- 61- Kasım Ağa (matbah emini/Kuchelmeister/maestro di cucina)
- 62- Ser-tabbahin ve aşçılar
- 63- Yusuf Ağa (ser-kilerî/Proviantmeister-Kellermeister/maestro della cantina)
- 64- Mehmed Ağa (ser-mehteran/Capellmeister/maestro di capella)
- 65- Zurnazen başı
- 66- Ömer Bey (borazan başı)
- 67- Davulcu başı (maggior timpanista)
- 68- Nakkarezen başı (primo tamburrino)
- 69- Zilci başı (primo cimbalista)
- 70- Ahmed Ağa (sancaktar)

- 71- Bayraktarlar (üç kişi)
- 72- Salih/Sali Ağa (bölükbaşı/der Obrist-Rittmeister/capitano delli spaghi)
- 73- Mataracı başı ve tüfengciyan (3 kişi)
- 74- Ali Ağa (selam çavuşu)
- 75- Alay çavuşları (2 kişi)
- 76- Ser-hayyatin ve terziler
- 77- Zergerân/kuyumcular
- 78- Meşaleciyan
- 79- Tabib ve iki hizmetkarı
- 80- Bey ve ağaların karakullukçuları
- 81- İki derviş (Baba Tûrabi ve Halhali Derviş Ahmed)
- 82- İbrahim/Hacı İbrahim Bey (kahveci)
- 83- Mehmed Bey (kahveci)
- 84- Yakub Çelebi, Ermeni tacir

Ek-II: Kara Mehmed'in I. Leopold'e Götürdüğü Name-i Hümayunun
Taslağı (TSMA e. 560/92)

مر
 حالایات هاون شوکت قودن نجده ابرار لوبه با لایق نامه هاون لوبه سوتیدر
 انصار الاخره العظم العسوه بخار اکراه القام والالتجیه معسل الحاح العظم
 النصاریه ساجل الالسنه والوقان صاحب لایق الاختار بالعمل نجه ابرار لوبه
 اولان دوتور لوبه و دوتور خفت عوده الحار والرشاد وحسن الطبع سبل الصوب واللبه
 قبله فویر زیم هاون واصل الحی وعلیم ولا کم حضرت حق و فائز طلق علی و علاء علی عیانی
 و بیهر و زکی جهان کنتی محمد السطی علیه الصلوة والسلام لایق معرفت کثرة العیالی الهه
 مرد حجاب ام کاسر زان حکام کان و ملتبر شفاء قیامه دوران شوکت خزان اولان
 سده سنه عالی طمان و عند عمل شافع الاکان سعادت انصار افرنا کدین علی طمان
 و نیدر عود و فلاح و غنا ساینه هاد و حیدر لایق علی عاکلت و لایق عین
 عاکر صبر مازنه سرانظر نسا و اولان دستور کرم مشرف نظام العالم انظر شافه
 الامم وزیر العظم و وزیر اکرم الحیلان ادم الله تعالی الحاله بونین اقدم اوردی هاون
 شوکت قودن عوده عمل کمال کده صاحب اولان خط هاون سعادت مقرون و فزان عالیا
 جنتیه طریم ابرار لوبه و سر و اتم مرز و دخی لوبه هاون بخت و غرور و ریب و کوندر لوبه
 نامه سالت خستاسکر و خلاصه معنی شاکر لوبه وزیر اعظم و وزیر قان و قدر عطا
 و لایق سید صاحب لایق و زنده ترجمه الووب لایق و سلاطین زان و لایق خزان
 دور لوبه و لایق سانی رفیع الکمان و عند عمل کمال الاکان عرض و تلخیص و تعلیه
 تحریر و لایق مواد عمل معلوم علی عالم الشی ملکیا عذر لوبه لایق و لایق عود
 و قدر و شفا ساجه ساجه ابرار لوبه ای بکار بکسی و لایق ابرار لوبه الکلام
 کبر لوبه القیام ذوالقادر و الاذیم صاحب العز و الاختتام لمحبس نزل العیالی
 ملا لایق (مرکز) خیا نجا لایق سبک سلطنت نهار عود سبک لایق
 اطناس حکام و دوتی و کجه لایق هاد و لوبه فزان عالیا انظر شافه انظر
 هاون ملا لایق شوقن زان لوبه ارسال و فستادن شاکر لوبه لایق لایق لایق لایق
 الجیم نامه هاون معاد و فزان لوبه و صوب لوبه و کدین لایق و لایق و جبه
 اوزر و مقنیا و لوبه و کدین لوبه و فزان لایق و لایق و لایق و لایق و لایق
 مر اس محمد و لایق کاه و جبه کسان و لوبه و صبا کدین سنه شفا مدره و کدین
 معادیت ذر زنده بولک لایق لوبه و لایق و لایق ان شاء الله تعالی عیالی و لایق و لایق
 کدین لوبه و لایق لوبه لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 بر و دوتور مغایر محمد و دوتور و مخالف و عدو و فاق ضرر و کدین لوبه و کدین لایق
 لایق و کدین لایق و لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 سحر و دوتور لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 اولوب و کدین لایق و کدین لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 لایق و کدین لایق و کدین لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 ای لایق و کدین لایق و کدین لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 مر اس و سالت و کدین لایق و کدین لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق
 اوزر و کدین لایق و کدین لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق لایق

TSMA.E.0560

**Ek-III: Kara Mehmed'in I. Leopold'e Götürdüğü
Name-i Hümayunun Taslağı (TSMA e. 560/92)**

Hâlâ câyet-i hümayûn-ı şevket-makrûndan Nemçe imparatorına yazılacak nâme-i hümayûnun sûretidir

İftihârü'l-ümerâi'l-ı'zâmi'l-l-seviyye muhtârü'l-küberâi'l-fihâm fi'l-milleti'l-Mesihîyye muslihu mesâlih-i cemâhiri't-tâifei'n-Nasrânîyye sâhibü ezyâlî'l-haşmeti ve'l-vakâr sâhibü delâilî'l-mecdi'l-iftihâr bi'l-fil Nemçe imparatorı olan dostumuz Lupoldus *hutımet avâkıbehu bi'l-hayri ve'r-reşâd ve ahsene ileyhi sebîle's-sevâbi ve's-sedâd kablehu* tevkî'-i refî'-i hümayûn vâsıl olıcak ma'lûm ola ki hazret-i Hakk ve Feyyâz-ı mutlak *celle ve alânun* ulüvv inâyeti ve peygamberimiz iki cihân güneşi Muhammedü'l-Mustafa *aleyhi's-salavâtü ve's-selâmun* mu'cizât-ı kesîreti'l-berekâtı ile müzdaham-ı cibâh-ı ekâsir-i zamân-ı âlî-mekân ve mültesem-i şifâh-ı kayâsır-ı devrân-ı şevket-unvân olan südde-i seniyye-i âlî-mutâf ve atebe-i aliyye-i şâmihi'l-erkân-ı saâdet-insâfımıza te'kid-i mebânî-i sulh u salâh teşyîd-i kavâid-i fevz u felâh ve bâis-i asâyiş-i âmme-i ibâd ve mûcib-i ârâmiş-i ahâlî-i memleket ü bilâd için asâkir-i nusret-me'âsirime serdâr-ı zafer-şî'arım olan düstûr-ı ekrem müşîr-i efham nizâmü'l-âlem nâzım-ı menâzımı'l-ümem vezîr-i a'zam ve serdâr-ı ekremim Ahmed Paşa *edâmallahü Teâlâ iclâlehüme* bundan akdem ordu-yı hümayûn-ı şevket-makrûnumuzda ahidnâme görüldükde sâdır olan hatt-ı hümayûn-ı saâdet-makrûn ve fermân-ı âlî-şân mücebince taraf-ı bâhirü's-şeref-i hüsvânemizden dahî nâme-i hümayûn-ı meymenet-makrûnumuz verilüp ve gönderilen nâme-i sadâkat-hitâmenüzün hulâsa mazmûnı müşârün-ileyh vezîr-i a'zamum tarafından kânûn-ı kadîm-i osmânî ve âyîn-i müstedîm-i sâhib-kırânî üzre terceme olunup melce-i selâtîn-i zamân ve me'vâ-yı havâkîn-i devrân olan âsitân-ı refî'i'l-mekân ve atebe-i aliyye-i muhalledi'l-erkânımıza arz ve telhîs olunmağla tahrîr olunan mevâdd cümle ma'lûm-ı ilm-i âlim-i şümûl-i mülûkânemiz olup cânibeynden olan uhûd ve şürût muktezâsınca sâbıkâ Rum ili beylerbeyisi olan emîrû'l-ümerâi'l-kirâm kebîrû'l-küberâi'l-fihâm zü'l-kadr ve'l-ihtirâm sâhibü'l-izzî ve'l-ihtişâm el-muhtass bi-mezîdi'l-inâyeti'l-meliki'l-â'lâ (...) cenâib-i cenâb-ı celâlet-me'âb saltanat-nisâbımızdan büyük ilçi ta'yîn olunup istihkâm-ı dostî ve yek-cihetî için sâdır olan fermân-ı âlî-şânımız mücebince işbu nâme-i hümayûn mülâtefet-meşhûnumuz ile irsâl olunmuşdur inşallahü'l-meliki'l-a'zîzi'l-celîl müşârün-ileyh ilçimiz nâme-i hümayûn-ı müsâdafat-nümûnumuz ile vusûl buldukda gerekdür ki lâıyk olan vech üzre ve mukaddemâ virilen ahidnâmeler mücebince ta'yîn olunan müddet ü eyyâm içinde riâyet-i merâsim-i ahd ü peymân kemâhü hakka sıyânet oluna ve cânibinizden seniyye-i saâdet-medârım ve dergâh-ı ma'delet-karârımızda

büyük ilçinüz vâsıl oldukda inşallahü teâlâ riâyet ve levâzım yerine getirilür ve mâdâm ki serhaddlerinize mülâsık olan hudûd u sugûr-ı islâmiyyeden bir mahall ve mevzı'a bir ferdden mugâyir-i ahd ü mîsâk ve muhâlif-i va'd ü vifâk zarar ü gezende cevâz gösterilmeyüp tarafınızdan sulh u salâhda ihtimâm olunup dakîka fevt olunmaya cânib-i hümayûn-ı ma'delet-meşhûnumuzdan dahî ahidnâmelerde mestûr u mukayyed olduğu üzre uhûd u şürûta riâyet olunup ve müceddeden mün'akid ve karâr-dâde olan sulh u salâh kemâyen-bagî istihkâm ve istikrâr bulup cenâb-ı vâcibi'l-vücûd *celle şâne ve teâlâ* hazretlerinün inâyet-i ezeliyyesiyle iki taraftan dahî günden güne eyülükler zuhûr eyleye ve müşârün-ileyh ilçimiz *dâme ikbâlühü* edâ-yı merâsim-i risâlet ve tekmîl-i hıdemât-ı sefâret eyledükden sonra lâıyk olduğu vech üzre cânib-i hümayûnumuza avdet itdirile.

Ek-IV: I. Leopold'un IV. Mehmed'e mektubunun Türkçe tercümesi
(Ali Emiri, IV. Mehmed, 75/8876)

Ek –V: I. Leopold’ün IV. Mehmed’e mektubunun Türkçe tercümesi
(Ali Emiri, IV. Mehmed, 75/8876)

Rikâb-ı hümayûnlarına Nemçe casarından gelen nâmenin tercemesidir

Allah te‘âlânın avn u inâyeti ile nasb olunmuş Roma imparatorı ve Alaman ve Macar ve Çeh ve Dalmat ve Hırvat ve İslavin ve Avusturya ve Burgundiya ve Brabaniçba (Brabant) ve İstirya ve Karintiya ve Karniyola ve Moravya ve Luçen-burga (Luxemburg) ve Silezya ve Virmenbarga (Württemberg) ve Taka (Teck) ve Suvavya (Swabia) ve Haspurk (Habsburg) ve Tirolis (Tirol) ve Feretis ve Key-burk (Kyburg) ve Gorisyâ (Görz) ve Alsaçya (Alsace) ve Burgovya (Burgau) ve Lusaçya (Lusatia) ve Marikiye ve sâhil-i bahr-i Naon (Pordenone) memleketle-rinin kralı Lupoldus şevketlü ve azametlü pâdişâh-ı islâm ve şchinşâh-ı müşer-ref ve Rumili hem-civârimız ve muhabbetlü dostumuz Sultân Mehmed Hân hazretlerinin huzur-ı hümayûnlarına dostluğa lâıyk selâmlar ve cemî‘ hayrlu mas-lahatların izdiyâd-ı sa‘âdet ve ikbâli-birle takdîminden sonra şevketlü pâdişâh ve hem-civârimız mükerrem dostumuz hazretlerine inhâ olunur ki bundan akdem tarafeynden akd ve elçiler ile ibkâ olunan sulh u salâhın karâr-dâde olmasıçün ve izdiyâd-ı muhabbet ve i‘zâz-ı sulh ve lâzıme-i hem-civârî olgeldüğü üzre tarafey-nin elçileri mu‘tâd olan mahallde mübâdeleden sonra taraf-ı hümayûnlarından elçilik ile ta‘yîn ve irsâl buyurulan izzetlü Mehmed Paşa külları vusûl bul-dukda fermân olunduğı üzre hidmetin edâ eyleyüp ve lâıyk-ı devlet üzre ta‘zîm ve tergîb olunup girü taraf-ı hümayûnlarına irsâl olunmuşdur reâyâ fukârâsının âsûde-hâl üzre olmalarına ve mün‘akid olan sulh u salâh şurûtiyla riâyet kılın-ması bâbında sa‘y-ı cemîl-i hümayûnları olduğın müşârün-ileyh elçi küllarının takrîrinden tafsîl üzre ma‘lûmumuz olmuşdur inşallah te‘âlâ takrîr olunduğı üzre meyl-i hümayûnları vâkı‘ ise tarafeynin reâyâ fukârâsı âsûde-hâl ve müreffehü’l-bâl olup bu sulh ve dostluk niçe zamân karâr-dâde olup hıfz olunması mukar-rerdir müşârün-ileyh Mehmed Paşa külları bu cânibde gördüğü ve müşâhede eyledüğü dostluğı ve sulh u salâha olan ragbet ve istihkâmına takayyüdümüzü mufassal huzûr-ı hümayûnlarına beyân eylemesi ümidindeyüz Mehmed Paşa külları uhdesinde olan hidmeti kemâhu hakka edâ eylemekle me’mûldür ki nazar-ı merhâmetleri inâyet buyurula bâkî hemîşe ömr-i tavîl ber-sıhhat ve sa‘âdet-i umûr-ı devlet ber-ikbâl-bâd.

Tahrîren fî 5 Ramazan sene 1076 der-şehr-i Bec

Cenâb-ı sa‘âdetlerinin hem-civârı ve dostı Lupoldus

Ek-VI: Fürstlich Waldeckische Hofbibliothek, Klebeband 15, s. 347

